

Ermeni Diasporası ve Lobi Faaliyetlerinin Etkinliğine Yeni Bir Bakış

Sedat Laçiner*
Arzu Turgut**

Özet

Geçtiğimiz yüzyılın uluslararası alanda büyük yankı uyandıran en tartışmalı ve çelişkili konularından biri biç şüphesiz 1915 Ermeni tehciri ve soykırımı iddialarıdır. Ermeni diasporası, soykırım iddialarının temellerinin objektif bir göz ile araştırılmasına yanaşmamakta, yüzyıldır anlatılagelen travmatik hikâyelere inanmayı daha pragmatik bulmaktadır. Ermeni soykırımı miti, diasporaya ortak acılardan doğan güçlü bir aidiyet ve dayanışma duygusu sunmaktadır. Ermeni diasporasının günümüzdeki Ermeni devleti ile arasındaki yapay ilişkide de üzerinde uzlaştığı en önemli konu soykırım meselesidir. Ermeniler, soykırım söz konusu olduğunda aralarındaki anlaşmazlıklara aldırış etmeden omuz omuza propaganda faaliyeti yürütebilmekte, bu davanın en ateşli savunucuları haline alabilmektedir. Ermeni diasporasının içinden doğan lobi grupları, soykırımın uluslararası alanda kabulünü sağlamak için hem Türkiye hem de diğer devletler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Geçmişin acılarını unutmaya ve yeni bir sayfa açmaya kodlanmış Türk tarafı karşısında tarihsel düşmanlıklardan ve acılardan beslenen güçlü ve örgütlü bir Ermeni lobisi bulunmaktadır. Soykırım

ın kabulü konusunda ikna çalışmalarına çok önceden başlamış olan Ermeni grupları karşısında Türk devleti ve Türk lobisi sürekli savunma pozisyonunda kalmıştır. Ermeni lobisi, ABD ve Fransa'da etkin olmakla beraber, bugün dünyanın dört bir yanına yayılmış durumdadır. Ancak özellikle bu ülkelerde Ermeni lobisinin diğer lobi gruplarına nazaran etkileme kapasitesinin daha yüksek ve yaygın olmasının nedenleri nelerdir? Ermeni lobisinin izlediği yöntem ve stratejilerin elde edilen sonuçlar üzerindeki etkisi nedir? Bu çalışmanın amacı, dünya üzerinde oldukça az bir nüfusa sahip olmakla beraber etkilerini kıtalar ve yüzyıllar ötesi mesafeye ulaştırmayı başaran Ermeni diasporası ve lobilerinin çalışmalarına büyüteç tutmak ve Türk lobisi başta olmak üzere Ermeni gruplarına karşı faaliyet gösteren diğer lobilerin yolunu aydınlatmaktır.

Anahtar Kelimeler: Diaspora, Ermeni Lobisi, Ermenistan, Soykırım, Türkiye.

Giriş

Ermeni tehciri, Ermeni diasporasının ve lobilerinin tüm dünya üzerinde, ancak özellikle Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) etkinliği nedeniyle bugün uluslararası alanda 'soykırım' denildiğinde akla ilk gelen olaylardandır. 1944 yılında 'soykırım' teriminin ortaya çıkışı bile terimi ortaya atan Raphael Lemkin'in Ermeni meselesinden ve Nazilerin yönetimi altında yaşamını kaybeden Yahudilerden esinlenmesiyle mümkün olmuştur.¹ 9 Aralık 1948'de Paris'te toplanan Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından kabul edilen, 12 Ocak 1951'de yürürlüğe giren ve Türkiye'nin de 23 Mart 1950'de onayladığı *Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide)*, soykırım suçunu "ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubun kısmen veya tamamen ortadan kaldırılması amacıyla işlenen fiiller"

(*) Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

(**) Öğretim Görevlisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

(1) Sara Cohan, "A Brief History of the Armenian Genocide," *Social Education*, Cilt: 69, Sayı: 6, 2005, s. 337.

olarak tanımlamaktadır. Bu fiiller, belli bir gruba mensup olanların öldürülmesi, grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi, grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracak hesaplanarak yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi, grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler alınması ve gruba mensup çocukların zorla başka bir yere nakledilmesi şeklinde sıralanmıştır.² Ermeni savlarını destekleyen bazı yazarlar, 1915-1917 yılları arasında meydana gelen olayları “sistemik, önceden tasarlanmış, merkezi olarak planlanmış bir soykırım” olarak nitelemekte ve dönemin Osmanlı İmparatorluğu’nda ABD büyükelçisi olan Henry Morgenthau’nun sürgün esnasında “Ermeni nüfusunun yok edilmesinin” amaçlandığı şeklindeki görüşlerine sıklıkla referansta bulunmaktadır.³ Buna karşılık, Ermenilerin de Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Türklerine ve Kürtlere, genel olarak Müslümanlara karşı insanlık suçu işlediklerini ileri süren ve bunu tarihsel verilerle destekleyen yazarlar vardır.⁴

Ermeniler, Ermeni soykırımının başlangıcı olarak kabul ettikleri 24 Nisan 1915 tarihinden itibaren Ermeni sivil liderlerin, aydınların, doktorların, iş adamlarının ve sanatçıların öldürüldüğünü ve ardından da Ermeni toplumuna yönelik soykırım planlarının imparatorluğun tamamına yayıldığını iddia etmektedir. Birçok yazar, Osmanlı İmparatorluğu tarafından Doğu Anadolu’dan güneye sürgün edilen Ermeni erkeklerin idam edildiğini ve birçok Ermeni kadın ve çocuğun da sürgün sırasında açlık ve hastalıktan dolayı yaşam mücadelesini yitirdiğini ileri sürmektedir.⁵

Ermeni tezine sempati duyan kaynaklardan derlenen tahminlere göre, Birinci Dünya Savaşı esnasında gerçekleşen bu trajik olaylarda 800.000 ile 1,5 milyon Ermeni yaşamını yitirmiştir.⁶ Bir başka kaynağa göre ise Ermeni soykırımında ölenlerin sayısı 1,4 milyondur.⁷ Ölen Ermenilerin sayısı konusunda tahminler farklılık gösterirken genel

olarak birçok düşünür, 1 milyondan fazla Ermeni’nin sürgünde hayatını kaybettiğini iddia etmektedir.⁸ Ermeni nüfusuyla ilgili bu çelişkili rakamlar, olayların meydana geldiği dönemde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan Ermenilerin sayısının, soykırım iddialarının etkisini artırmak amacıyla yüksek gösterildiğini düşündürmektedir. 1915 yılının başında ülkede 2 milyon Ermeni’nin yaşadığının ileri sürülmesi, şimdiki sayının ise yalnızca 60.000 olduğu vurgulanarak Ermeni nüfustaki ‘dramatik düşüşe’ dikkat çekilmesi bu çabanın ürünüdür.⁹

Soykırımı tanımayan Türk tarafı ise Osmanlı Devleti toprakları üzerinde yaşayan tüm Ermenilerin bile sayısının bu kadar yüksek olmadığını, Birinci Dünya Savaşı esnasında 702.900 Ermeni’nin sürgün edildiğini ve 300.000’den daha azının yaşamını yitirdiğini belirtmektedir.¹⁰ Türk tarihçilerine göre tehcir boyunca ölen Ermenilerin sayısı 10.000¹¹ ile 350.000 arasında değişmektedir. Her iki tarafın da sayıyı oldukça az ya da çok gösterme gayreti, konuya duygusal ve tepkisel yaklaşıldığına işaret etmektedir.¹² Laçiner, Ermenilerin soykırımı bakışını şu sözlerle özetlemektedir:

- (2) United Nations, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Adopted by the General Assembly of the United Nations on 9 December 1948. No. 1021. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2078/volume-78-I-1021-English.pdf>
- (3) Roger W. Smith et al., “Professional Ethics and the Denial of Armenian Genocide,” *Holocaust and Genocide Studies*, Cilt: 9, Sayı: 2, İlkbahar 1995, ss. 2-3.
- (4) Bruce Fein, “Armenian Crime Amnesia?” *The Washington Times*, 16 Ekim 2007; Ara Sanjian, “Armenia and Genocide The Growing Engagement of Azerbaijan,” *The Armenian Weekly*, 26 Nisan 2008, s. 32.
- (5) Cohan, ss. 336-337.
- (6) Emil Souleimanov, “Armenian Genocide as an International Political Phenomenon,” *The New Presence*, Sayı: 4, Güz 2010, s. 18.
- (7) Rudolph J. Rummel, “Power, Genocide and Mass Murder,” *Journal of Peace Research*, Cilt: 31, Sayı: 1, Şubat 1994, s. 5.
- (8) Rachel Anderson Paul, “Grassroots Mobilization and Diaspora Politics: Armenian Interest Groups and the Role of Collective Memory,” *Nationalism and Ethnic Politics*, Cilt: 6, Sayı: 1, 2000, s. 28.
- (9) W. Smith et al., s. 3.
- (10) Jennifer M. Dixon, “Defending the Nation? Maintaining Turkey’s Narrative of the Armenian Genocide,” *South European Society and Politics*, Cilt: 15, Sayı: 3, 2010, s. 471.
- (11) Yusuf Halaçoğlu saldırılarda ölen Ermeni sayısının sadece 10.000 olduğunu iddia etmektedir. Ona göre geri kalan kayıplar doğal afet ve savaş koşullarına bağlı diğer nedenlerden (salgın hastalıklar, yetersiz beslenme vs.) kaynaklanmaktadır. Halaçoğlu’na göre diğer nedenlerden ve afetlerden ölen Ermeni sayısı 100.000 civarındadır.
- (12) Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, (Ankara: USAK, 2008), s. 35.

Diaspora Ermeni milliyetçiliği soykırım iddiasını uzunca bir süre tek taraflı olarak dünyaya ve kendisine anlatmıştır. Neredeyse hiçbir meydan okuma olmaksızın tekrarlanan pek çok önyargı zamanla bilimsel bilgi gibi algılanır olmuştur. Bunda Türkiye'nin de kabahati büyüktür. Ermeniler açısından asıl sorun ise soykırım iddialarının artık iman konusu haline gelmiş olmasıdır. Tıpkı dini inançlarda olduğu gibi siyasi iman konularında da imanınızı sorgulamanız söz konusu olamaz. İyi bir dindar için Tanrı'nın varlığı tartışma konusu dahi olmaz. Tıpkı bu örnekte olduğu gibi iyi bir Ermeni milliyetçisi için 1915 olaylarının soykırım olup olmadığını tartışmaya açmak dahi adeta kabul edilemez bir günahdır. ... Ortada tartışma götürmeyecek kadar sertleşmiş bir iman vardır. İmanlar tartışmaya açıldığı anda zayıflarlar. İmanını sorgulamaya başlayan bir dindar ya da radikal siyasi bu noktadan sonra sürekli olarak tavizler vermeye başlar. Soykırım düşüncesinin Ermeni zihninde bu tür bir imana dönüşmüş olması Türkiye açısından bir yönüyle önemli bir dezavantajdır.¹³

Ermeni soykırımının uluslararası alanda bu kadar fazla tanınmasının ve siyasetçilerden tarihçilere geniş bir yelpazede tartışma konusu olmasının arkasında şüphesiz Ermeni diasporasının etkili lobi faaliyetleri yatmaktadır. Diasporanın öncülüğünde gelişen Ermeni lobisinin amacı, soykırım iddialarının kabulüyle Türkiye'yi uluslararası alanda zor durumda bırakmak ve ilerleyen dönemlerde tazminat ve toprak taleplerinde bulunmanın yolunu açmaktır.¹⁴ Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1991'de bağımsızlığını kazanan Ermeni devleti ve yaklaşık yüz yıldır yurtdışında yaşayan Ermeni diasporası, bu amaç doğrultusunda birlikte hareket etmektedir. Nitekim en etkili Ermeni lobilerinden olan Amerika Ermeni Asemblası (*Armenian Assembly of America* - AAA) Başkanı Ross Vartian'ın "Soykırımın tanınması, Ermeni dış po-

litikasının ana unsurlarındandır," şeklindeki açıklaması, bu hedef doğrultusunda faaliyet gösteren lobinin çalışmalarına dikkat çekmektedir. Ermeni lobilerinin geçmişi kabul ettirme üzerinden geleceğe yönelik yaptıkları planlar ise soykırım tanınsa bile Ermeni taleplerinin sona ermeyeceği hususunda kaygı uyandırmaktadır.¹⁵ Ermeni lobisi, sürekli tatmin edilmeyi bekleyen talep, istek ve hayaller eşliğinde uzun soluklu ve sebatkâr bir çalışmayla faaliyetlerini sürdürmektedir.

Ermeni lobisinin, özellikle ABD ve Fransa gibi ülkelerde sözde Ermeni soykırımı ile ilgili bir takım siyasi ve ekonomik kazanımlar elde ettiğine dair güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Örgütlü bir yapıya sahip olan ve Türkiye aleyhtarı başka gruplar tarafından da desteklenen Ermeni diasporası ve diasporanın içinden çıkan Ermeni lobisi, kendisine karşı faaliyet yürüten diğer lobi grupları karşısında görece bir başarıya sahiptir. Ermeni lobisinin görüş ve iddialarının, tüm dünya üzerinde, ancak özellikle de belirli ülkelerde yaygınlık ve etki kazanmasının nedenleri nelerdir? Ermeni lobisi bu etkinliği elde etmek ve devam ettirmek amacıyla ne tür araç ve stratejiler kullanmaktadır? Ermeni lobisinin faaliyet gösterdiği ülkelerin dış politikaları üzerindeki etkisi nedir? Lobinin karşılaştığı güçlükler nelerdir? Tüm bu sorular, ölçme ve değerlendirilmesi oldukça zor olan, ancak Ermeni meselesi gibi yaklaşık yüz yıldır gündemden düşürülmeyen bir konunun yarattığı uluslararası etkinin anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Ermeni lobisinin çalışmalarının arkasındaki temel motivasyon ve politikayı anlamak, Ermeni iddialarına karşı mücadelesini sürdüren Türk lobisi için de öğretici olacaktır. Bu çalışmada ilk olarak, Ermeni toplumunun örgütlenme faaliyetleri ve Ermeni lobi grupları ele alınacaktır. Ardından Ermeni lobisini motive eden psikolojik

(13) Ibid., s. 577.

(14) Şenol Kantarcı, *Amerika Birleşik Devletlerinde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*, (İstanbul: Aktüel, 2004), s. 170.

(15) İsmet Binark, "Ermeni Meselesi ve Asılsız Soykırım İddiaları," içinde Samiha Ayverdi, *Türkiye'nin Ermeni Meselesi*, (İstanbul: Kubbealtı, 2007), ss. XLVIII-XLIX.

faktörler üzerinde durulacak ve ardından diasporanın ABD ve Fransa'ya yönelik lobi faaliyetleri üzerinden Ermeni lobisinin etkinliğinin nedenleri sorgulanacaktır.

Ermeni Diasporasının Örgütlenme Faaliyetleri ve Ermeni Lobi Grupları¹⁶

Algıların yönetilmesinin giderek daha fazla önem kazandığı günümüz dünyasında kişiler, gruplar ya da kurumlar, belli bir konu üzerinde görüşlerini yaymak, kabul ettirmek veya arzu ettikleri bir imajı yaratmak ve desteklemek amacıyla lobicilik faaliyetlerine daha fazla ağırlık vermektedir. Lobiler, devlet yönetimini elinde bulunduranlar üzerinde çeşitli yollardan etkinlik sağlayarak, karar alıcıları yönlendirmek amacıyla faaliyet gösteren gruplar ya da kuruluşlardır.¹⁷ Günümüzde en yaygın ve güçlü lobilerden biri, aynı etnik kökene sahip kişilerin lobi faaliyetlerinden oluşan etnik lobilerdir. Sistem içinde diplomatlardan daha esnek bir şekilde faaliyet gösterebilen etnik lobiler, hedef ve çıkarları doğrultusunda davalarını kabul ettirmek amacıyla buldukları ülkelerde ikna faaliyetlerine odaklanmaktadır. Örneğin etnik lobilerin en etkili olduğu ülkelerden biri olan ABD'de Ermenistan, Yunanistan, Çin, Hindistan, İsrail, Tayvan, Ukrayna ve İrlanda gibi ülkelerden gruplar, kendi çıkarları doğrultusunda Washington'ı etki altına almaya çalışmaktadır.¹⁸ Etnik kökene dayalı lobi aktiviteleri, lobinin savlarının yayılması ve rakip grupların savlarının karalanması olmak üzere iki şekilde yürütülmektedir. En geleneksel ve zarar vermeyen haliyle, etnik lobiler kültürel, tarihsel, siyasi ve finansal alanlarda kendi etnik kökeninden olanları desteklemektedir. Bu şekildeki lobicilik faaliyeti rakip gruplara doğrudan zarar vermediği için "yapıcı" olarak nitelendirilmekte, rakip lobilerin imaj ve savlarına zarar vermeyi hedefleyen ikinci tür lobicilik ise "yıkıcı" olarak nitelendirilmektedir.¹⁹

Ermeni diasporası ve onun içinden doğan Ermeni lobisi, yurtdışındaki Ermeni

grupları mobilize etmede ve aralarında dayanışma oluşturmada oldukça önemli bir role sahiptir. Bununla birlikte Ermeni lobisinin sözde Ermeni soykırımının kabul ettirilmesi üzerinden bugüne kadar yürüttüğü çalışmalar, genellikle Türk savlarını yalanlama ve Türk imajını zedeleme gayesi güttüğü için yıkıcı lobi faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilir. Ermeni lobisinin kökenleri, 19. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. İlk Ermeni toplumu olan Hınçak Devrim Partisi (*Hunchakian Revolutionary Party*), Taşnaklara ait olan Ermeni Devrimci Federasyonu (*Armenian Revolutionary Federation - ARF*) ve Ramkavar Partisi (*Armenian Democratic Liberal Party - ADL*) gibi farklı siyasal partiler etrafında bir araya gelmiş bir oluşumdur.²⁰ 1918'de Ermenistan'da Taşnak yönetiminin sona ermesi ve yerini Sovyet yönetiminin alması, ülkede "Sovyet yanlıları" ve "Sovyet karşıtları" olmak üzere iki grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur.²¹ Taşnaklar, Sovyet yönetimini tamamen reddederken kendilerini sosyal demokrat olarak gören Hınçaklar, Ermenilerin en güçlü müttefiki olarak Rusları görmüşlerdir. Liberal görüşe sahip Ramkavarlar ise Sovyet yönetimi altındaki güçlü bir Ermenistan'ı Türk tehdidi altında ezilen zayıf bir Ermenistan'a tercih etmişlerdir.²²

Ermeniler, henüz Washington'da kendi etnik lobilerini oluşturmadan önce Ermeni meselesi üzerine ilk siyasi faaliyetler, genellikle Ermeni kökenli olmayan kişiler tarafından yürütülmüştür. ABD'deki ve İngiltere'deki kiliseler, Ermenilere yardım amacıyla para

(16) Bu konuda ayrıca bkz: Kamer Kasım & Sedat Laçiner, *The Armenian Diaspora, in France, the United Kingdom, Germany and Australia*, (London and Ankara: TEİMK, 2003); Sedat Laçiner & İhsan Bal, "İngiltere Ermenileri, Lobicilik ve Ermeni Sorunu," *Ermeni Araştırmaları*, Sonbahar 2002, Cilt: 2, Sayı: 7, ss. 71-124; Anny Bakalian, *Armenian Americans, From Being to Feeling Armenian*, (New Brunswick, NJ: 1993).

(17) Seyfettin Aslan, "Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobicilik," *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, Cilt: 23, s. 2.

(18) John Newhouse, "Diplomacy, Inc. The Influence of Lobbies on U.S. Foreign Policy," *Foreign Affairs*, Cilt: 88, Sayı: 3, Mayıs/Haziran 2009, s. 73.

(19) Kaan Sahilyol, "Turkish Image and Anti-Turkish Lobbies in Europe," *Marmara Journal of European Studies*, Cilt: 16, Sayı: 1-2, 2008, ss. 92-93.

(20) Kantarcı, ss. 170-171.

(21) Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*, s. 87.

(22) *Ibid.*, s. 114.

kampanyaları düzenlemiş ve bu kampanyalar finansal açıdan Ermenilerin elini rahatlatmıştır. Soykırım tartışmalarının doğmasına neden olan 1915 olaylarından sonra ABD'deki Ermeniler, diğer gruplardan da destek alarak Türkiye ve ABD arasında ekonomik ve diplomatik ilişkilerin kurulmasını önlemek amacıyla birlikte hareket etmeye başlamıştır.²³ 1923 yılında Lozan Antlaşmasına Karşı Amerikan Komitesi (*American Committee Opposed to the Lausanne Treaty*), Ermeni azınlığa yönelik bir madde içermediği gerekçesiyle Türkiye ve ABD arasında imzalanan ikili antlaşmanın Kongre'de reddedilmesinde etkili olmuş ve böylelikle Ermeni lobisi başarı hanesine ilk artısını eklemiştir.²⁴ Taşnaklar'ın 1920'ler boyunca Ermenistan dışına çıkmak zorunda kalmasıyla Ermeni diasporası daha fazla siyasi nitelik kazanmıştır. Taşnaklar, yurtdışında geçirdikleri uzun yıllar neticesinde diasporanın artık geçici bir yer olmadığını kanıksamaya başlamışlardır. Bununla birlikte birçok Taşnak, memleketlerinden ayrılarak geldikleri ülkeleri en azından söylem düzeyinde "vatan" olarak görmemekte, buraların kendilerine ancak bir "mezar" olabileceğini ileri sürmektedir.²⁵ Ermeni diasporası bu vatan özlemi sayesinde milliyetçi hislerini canlı tutmayı başarabilmiş ve davalarını başkalarına anlatacak motivasyonu sürekli kılmıştır.

Yeryüzünde yaşayan tüm Ermeni nüfusun azlığı düşünüldüğünde (6,5 milyon²⁶ kimi kaynaklara göre ise 7-8 milyon²⁷) bu küçük grubun bu kadar etkili olması, propaganda faaliyetlerini oldukça etkin bir şekilde yürütmesinden kaynaklanmaktadır. Yaklaşık 5 milyon Ermeni, eski Sovyetler Birliği ülkelerinde bulunmaktadır. Bunların 3,5 milyonu ise Ermenistan sınırlarında yaşamaktadır. Geri kalan 1,5 milyon Ermeni, diasporayı oluşturmaktadır. 800.000 kişiyle ABD, topraklarında en fazla Ermeni nüfus barındıran ülkedir. Avrupa'daki en kalabalık ve etkili Ermeni topluluğu ise Fransa'dadır. Bugün Ermeni asıllı Fransız vatandaşlarının sayısı 350.000-400.000 kadardır. 1991'den sonra Ermenis-

tan'dan gelen göçlerin ilk adresi ABD, ikinci adresi ise Fransa olmaya devam etmiştir. Ancak Ermeni diasporasının Fransız ve Amerikan Ermenilerinden oluştuğunu düşünmek yanıltıcı olur. Günümüzde birçok ülkede bulunan Ermeni diasporası, küresel bir nitelik arz etmektedir. Kıbrıs ve Lübnan'da da hatırı sayılır bir Ermeni nüfus bulunmaktadır.²⁸ Rusya ve Gürcistan'da da büyük Ermeni toplulukları vardır.²⁹ Ayrıca yurtdışındaki Ermeniler, iş dünyasında oldukça başarılıdır ve sosyal, ekonomik ve siyasi yönden de iyi örgütlenmiş ulusal topluluklar oluşturmuşlardır.³⁰ Ermeni diasporası, sayıca fazla olmasa bile girdikleri toplumdaki ekonomik, kültürel ve siyasi yaşam içinde aktif rol oynayabilmektedir. Bir yandan kendi kimliklerini koruma becerisi gösteren Ermeniler, diğer yandan yaşadıkları topluma kolaylıkla entegre olabilmişlerdir.³¹ Bununla birlikte Ermeni diasporasının bütün bu ülkelerde veya ülkelerin içlerinde tek vücut olarak hareket ettiğini ileri sürmek de yanlış olur. Ermeni etnik toplumu, bazı konularda ortak hareket etse de tarihsel, coğrafi, kültürel ve siyasi nedenlerle kendi aralarında bazı bölünmeler yaşamıştır. Bu ayrışmalar, siyasi partilerde, kiliselerde, okullarda, basında, yardım kuruluşlarında ve sosyal kulüplerde ve hatta lobicilik yapan kuruluşlar arasında bile kendini göstermiştir.³²

Günümüz itibarıyla Ermeni lobi faaliyetlerinde öne çıkan iki örgüt vardır. Bunlardan ilki olan ve kuruluşu 1918'e uzanan Amerika Ermeni Ulusal Komitesi (*Armenian*

(23) Kantarcı, ss. 170-171.

(24) Füsün Türkmen, "Turkish-American Relations: A Challenging Transition," *Turkish Studies*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2009, s. 116.

(25) Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*, ss. 87-90.

(26) Samim Akgönül, "The Armenian Community of France and Turkey: Propaganda and Lobbyism," *Review of Armenian Studies*, Cilt: 1, Sayı: 3, 2003.

(27) Bahar Baser & Ashok Swain, "Diaspora Design versus Homeland Realities: Case Study of Armenian Diaspora," *Caucasian Review of International Affairs*, Cilt: 3, Sayı: 1, Kış 2009, s. 52.

(28) Akgönül.

(29) Maria Koinova, "Diasporas and Secessionist Conflicts: The Mobilization of the Armenian, Albanian and Chechen Diasporas," *Ethnic and Racial Studies*, Cilt: 34, Sayı: 2, s. 338.

(30) Tatoul Manaseryan, "Diaspora The Competitive Advantage for Armenia," *Armenian International Policy Research Group*, Working Paper No. 04/14, Ocak 2004, s. 5.

(31) Deniz Altınbaş, "Avrupa Birliği Kurumlarında 'Ermeni Meselesi,'" *Ermeni Araştırmaları*, Sayı: 39, s. 137.

(32) Kantarcı, s. 170.

National Committee of America-ANCA)³³ en büyük ve en etkili Ermeni taban örgütlenmesidir.³⁴ Bu örgütlenme, yerel, ulusal ve ABD dışı örgütler açısından oluşmaktadır. Amerika Ermeni Ulusal Komitesi liderleri, Ermeni siyasi partisi olan Ermeni Devrimci Federasyonu veya Taşnak Partisi ile de yakın ilişki içerisinde.³⁵ Ermeni Devrimci Federasyonu, Amerika Ermeni Ulusal Komitesi'ni politik olarak destekleyen partidir; Komite'nin altyapısını ve programını oluşturmakta ve faaliyetlerini yürütmektedir.³⁶ İkinci olarak, Amerika Ermeni Assemblesi (*Armenian Assembly of America-AAA*), Amerikalı Ermeniler arasında Ermeni meselesine olan ilgiyi artırmak, Amerika'da yaşayan Ermenilerin ABD siyasi sistemine katılımını teşvik etmek ve Ermenistan ve Dağlık Karabağ'da insani ve kalkınma programlarına katkı sağlamak amacıyla 1972 yılında kurulmuştur.³⁷ Amerika Ermeni Ulusal Komitesi daha çok halk temelli bir lobcilik hareketi iken Amerika Ermeni Assemblesi genellikle seçkinlerin yer aldığı ve Ermeni asıllı Amerikalılar tarafından desteklenen etnik bir gruptur. Amerika Ermeni Assemblesi genellikle Amerika'da yaşayan Ermenileri ilgilendiren meselelerle meşgul olurken, Amerika Ermeni Ulusal Komitesi ise diasporayı dünya çapında bir araya getiren büyük bir örgütün parçasıdır. Bu uluslararası örgüt, sadece diasporanın üyelerini mobilize etmekle kalmamakta, aynı zamanda Ermenistan Cumhuriyeti'ndeki siyasi sistemi de etkilemeyi amaçlamaktadır. Bazı farklılıklara rağmen her iki grup da Ermeni soykırımı konusunda Kongre üyelerinin bilgilendirilmesi ve soykırımın resmi olarak tanınması ile ilgili lobi yapmaktadır.³⁸ Her iki lobi grubu da 1915 Ermeni soykırımı konusunda kamuoyunda farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

Amerika Ermeni Ulusal Komitesi tarafından 1982 yılında kurulan Zoryan Enstitüsü (*Zoryan Institute*) ve Amerika Ermeni Assemblesi tarafından 1997 yılında temelleri atılan Ermeni Ulusal Enstitüsü (*Armenian*

National Institute) gibi araştırma enstitüleri lobcilik faaliyetlerine destek vermektedir.³⁹ Ermeni lobisi, Amerika Ermeni Assemblesi'nin yayınlarından olan *Daily News Report from Armenia*, *Armenia This Week*, *Assembly This Week*, *Special Report on Armenia*, *Armenia Factbook*, *Armenian Assembly Issue Brief*, *The Armenian Mirror-Spectator* ve *Monthly Digest of News from Armenia* gibi yayınlar aracılığıyla etkisini duyurmaktadır. Bu yayınlar, Kongre üyelerine ve yürütme bürokrasisine de ulaştırılmaktadır. Amerika Ermeni Assemblesi, Kongre üyelerine düzenli olarak *Assembly Action* isiminde bir newsletter yollamaktadır. Kongre ile ilişkilerde bu yayınlar etkili olmakla birlikte Ermeni lobisinin özellikle tercih ettiği yöntemlerin başında yüzyüze görüşmeler gelmektedir. Bunların yanısıra Ermeni lobisini destekleyen örgütler arasında Uluslararası Af Örgütü (*Amnesty International*), Uluslararası İnsan Hakları Örgütü (*International Human Rights Organization*) ve Amerika Kürt Ulusal Kongresi (*Kurdish National Congress*) gelmektedir.⁴⁰ Ayrıca Ermeni diasporasının Yunan, Rum ve Kürt gruplarıyla Türkiye aleyhtarlığı üzerinden yakın ittifak içinde olduğu bilinmektedir.⁴¹

Amerikan-Ermeni lobi grupları, Ermeni hükümeti ile resmi bir bağa sahip değildir ve kendilerini genellikle Ermenistan'da daha milliyetçi gruplarla ilişkilendirmektedir. Amerika Ermeni Assemblesi ve Amerika Ermeni Ulusal Komitesi gibi lobi gruplarının amacı, Amerikan-Ermeni topluluğu için önem arz eden meselelerde Amerikan dış politikasını etkilemektir. ABD-Ermenistan ilişkilerinin

(33) David King & Miles Pomper, "The U.S. Congress and the Contingent Influence of Diaspora Lobbies: Lessons from U.S. Policy Toward Armenia and Azerbaijan," *Journal of Armenian Studies*, VIII, 1, Yaz 2004.

(34) Armenian National Committee of America, About the Anca, <http://www.anca.org/ancaprofile.php>

(35) Paul, s. 30.

(36) Kantarcı, ss. 173-174.

(37) Armenian Assembly of America, About Us, <http://www.aaainc.org/index.php?id=2>

(38) Paul, s. 31.

(39) Türkmen, s. 116.

(40) Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerininin ABD'nin Dış Politikasına Etkileri*, (İstanbul: Alfa, 1997), s. 277.

(41) Türkmen, s. 116.

geliştirilmesi, Dağlık Karabağ-ABD ilişkilerinin iyileştirilmesi ve Ermeni soykırımının kabul edilmesi bu meseleler arasındadır.⁴² Ermeni diasporası, Türkiye'ye karşı sözde soykırım iddialarının yanı sıra Azerbaycan ile yaşanan Dağlık Karabağ sorunundan da beslenmektedir.

Diaspora, her iki meselede de ezilmiş millet imajı yaratarak uluslararası kamuoyunun desteğini almaya ve kurban olma/mağduriyet (*victimization*) algısını yaymaya çalışmaktadır. Ermeni lobisi, bir yandan Ermenilerin kimliklerini, kültürlerini, tarihlerini, edebiyatlarını korumaya çalışırken diğer yandan Azerbaycanlıları da dâhil ettikleri olumsuz Türk imajı aleyhine propaganda faaliyetleri yürütmektedir.⁴³ Etnik ve dilsel bağlarından dolayı Azerbaycanlılara da olumsuz Türk algısıyla yaklaşma eğiliminde olan Ermenilerin düşmanlık içeren Türk karşıtı duyguları, Ermeniler arasında yüksek düzeyde sosyal uyumun yakalanmasını ve birlikte hareket etmelerini sağlamıştır.⁴⁴

Ermeni diaspora kimliği ve kurumları, büyük ölçüde 1915 soykırımıyla ilişkilendirilen eski nesil tarafından tanımlanmıştır.⁴⁵ Ermeni lobisinin nihai amacı, sözde soykırımı ABD Senatosu'nda kabul ettirmek ve ardından diğer ülkelerin parlamentoları tarafından da tanınmasını sağlamaktır. Ermeni lobisi, Türk devletine '1915'te 1,5 milyon Ermeni'nin soykırım sonucu öldürüldüğü' iddialarını kabul ettirmeyi, Türk devletine özür diletmeyi ve tazminat ödetmeyi, Doğu Anadolu'da 'Batı Ermenistan' olarak niteledikleri toprakların kendilerine verilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Nitekim 1998 yılında Türk Amerikan Dernekleri Birliği (*Assembly of Turkish American Associations-ATAA*) Başkanı Tamer Açıkalın da Ermenilerin kısa ve uzun sürede uygulamaya koydukları hedeflerini şu şekilde sıralamıştır: Terör faaliyetleriyle de harekete geçirilmeye çalışılan Ermeni milliyetçiliğinin yeniden canlanmasını sağlamak, Ermeni soykırımının uluslararası alanda tanınmasını sağlamak, geçmişte yaşanan olay-

lardan dolayı Türk devletinden maddi manevi tazminat talep etmek ve Doğu Anadolu üzerindeki toprak taleplerine ulaşmak.⁴⁶

Sözde Ermeni soykırımının 50. yılı olan 1965 sonrasında Ermeni diasporasından bazı grupların mobilizasyonu hız kazanmıştır. Bu hareketlenmenin neticesinde, 1970'lerde Ermeniler arasında iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. İlk olarak, Ermeni davasına sempati duyan bireyler ve gruplar, diğer devletlerin Ermeni soykırımını tanımaları için siyasi çaba göstermeye başlamıştır. İkinci olarak, bazıları ABD ve Fransa gibi ülkelerde 1975'ten 1983'e kadar sürecek terörizm faaliyetlerine başvurarak Ermeni meselesinde ilerleme elde etmeyi ummuştur.⁴⁷ Bu dönemde radikal Ermeni örgüt olan Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu (*Armenian Secret Army for Liberation of Armenia - ASALA*), Türk diplomatlara ve yurtdışındaki Türk varlıklarına saldırmıştır. Grubun asıl amacı ise Türk devletinin Ermeni soykırımını tanıması için baskı oluşturmaktır. ABD'de 24 Ocak 1973'te iş-

7

Propaganda Aracı Olarak Terör

Terör, Ermeni lobisinin temel karakteristiği olmamakla birlikte, diasporada yoğun bir şekilde sürdürülen ve çok küçük yaşlardan itibaren başlayan düşmanlık, hatta belki

(42) Rachel Goshgarian, "Breaking the Stalemate: Turkish-Armenian Relations in the 21st Century," http://esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_46.pdf

(43) Kantarcı, s. 185.

(44) Souleimanov, ss. 19-20.

(45) Koinova, s. 338.

(46) Kantarcı, ss. 190-191.

(47) Ibid., s. 172

(48) Dixon, ss. 470-471

de nefret temelli milliyetçilik propagandaları Ermeni nesillerde çaresizlik duygusunu ve bir şeyler yapma arzusunu kıskırtmıştır.

Tehcirin 50. yılı vesilesiyle başlayan ve tüm dünyaya yayılan gösteri ve protesto dalgaları Ermeni gençlerini eyleme zorlamıştır. Bunda kıskırtilan duygular kadar Ortadoğu bölgesinden, özellikle Lübnan ve Suriye'den ABD'ye ve Fransa'ya göç etmiş Ermenilerin rolü çok büyüktür. Zaten çatışma ortamından gelmiş olan Ermenilerin terör olaylarına bu-
laşması daha kolay olmuştur.

Tüm bunları söylerken Ermeni Sorunu'nda terörün yeni bir olgu olmadığını, sorunun özünün terör, kalkışma, karşılıklı katliamlara dayandığını belirtmek gerekir. Taşnak ve Hınçak gibi milliyetçi Ermeni kalkışma örgütlerinin eylemleri incelendiğinde erken dönem terör hareketlerinin en canlı örnekleri görülecektir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Ermeni örgütleri terör konusunda dünyanın en tecrübeli örgütleri haline gelmiştir. Nitekim Talat Paşa gibi pek çok Osmanlı devlet adamı Ermeni teröristler elinde hayata veda etmişlerdir. Bu saldırıların karşılıksız ve cezasız kalmış olması, hatta bazı örneklerde katillerin kahramanlaştırılması 1970'lerde Ermeni terörünün yeniden canlanmasını kolaylaştırmıştır.

Elimizde delil olmamakla birlikte 50. yıldan sonra başlayan ve tüm dünyayı soykırım iddialarına inandırmayı amaçlayan kampanyanın liderlerinin terörü farkındalık oluşturmada önemli bir araç olarak görme ihtimalleri de yüksektir.

Bunun sonucu olarak, Ermeni terörünü başlatan kıvılcım 78 yaşındaki ABD vatandaşı Ermeni Gourgen Migirdiç Yanıkyan tarafından 27 Ocak 1973 tarihinde çakılmıştır. Yanıkyan Türk Başkonsolos Mehmet Baydar ve Bahadır Demir'i dostane yaklaşarak tuzağa düşürmüştü ve her ikisini de katletmiştir. Yanıkyan cinayetten sonra ailesinden 26 kişinin Türkler ve Ruslar tarafından öldürüldüğünü,

cinayeti de bu nedenle işlediğini öne sürmüştür. Yanıkyan, henüz 8 yaşında iken yaşadığı olayların intikamını aldığını iddia etmiştir.

Yanıkyan'ın şaşırtıcı bir hayat hikâyesi vardır ve eyleminin bireysel olma ihtimali oldukça yüksektir. Ancak eylemi kısa bir süre sonra siyasi Ermeni örgütlerince Ermeni iddialarını tüm dünyaya duyurmak ve Türkiye'yi bu iddiaları tanımaya zorlamak adına etkili bir yöntem olarak değerlendirilmiş ve terör dalgası başlatılmıştır.

Ermeni terör örgütleri onlarca diplomatı öldürmüş, çok sayıda insanın da yaralanmasına yol açmıştır. İlginçtir terör saldırıları başladığında Türk kamuoyu yaşananların nedenlerinden dahi haberdar değildir. Ermeni örgütleri eylemlerini tüm dünyaya yayılmış olan diaspora teşkilatlarından ve yerel iktidarlarla sağladığı yakınlıktan yararlanarak tüm kıtalarda ve çok sayıda devlette gerçekleştirmiş, Türkiye bu saldırılara karşı etkili bir mücadele yöntemi geliştirememiştir. Bunda kendi yetersizlikleri kadar terör eylemlerinin yaşandığı ülkelerde Ermeni lobilerinin ve onlara sempati ile bakan yerel grupların rolü büyüktür. Özellikle Fransa, Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan devletleri terör olaylarının önemli bir kısmında kolaylaştırıcı roller oynamışlar, saldırılardan sonra teröristlerin yakalanmasında ve cezalandırılmasında isteksiz davranmışlardır.

Terör sayesinde Ermeni davası tüm dünya tarafından bilinir hale gelmiştir. Ancak bu şekilde Türkiye'yi soykırım iddialarını tanımaya zorlama çabası işe yaramamış, tam tersine Türkiye geçmişte ilgisiz kaldığı bir konuda daha fazla bilenmiş ve kendisini savunma yolları arar hale gelmiştir.

Terörün soykırım iddialarını hatırlatma ve Türkiye'ye baskı oluşturma maksatlı kullanılması az sayıda diaspora üyesini rahatsız etmiş ve bu yolla Ermenilerin şiddet ve terörle anılacakları korkusu belirlemiştir. Dahası şiddet yanlıları diaspora içinde kimi kişi ve der-

nekleri de baskılamaya başlamış, bu da rahatsızlığa neden olmuştur. Ancak terörün sona ermesi diasporanın doğal tepkileriyle değil, terörün kontrolden çıkmasıyla mümkün olabilmektedir. Eylemler Fransa, İsviçre, İngiltere, İtalya ve diğer bazı Batılı ülke başkentlerini vurmaya ve Türkler dışında kişiler de hedef olmaya başlayınca rahatsızlık devletler düzeyine yükselmiştir. Ermeni teröristlerin hapis cezalarına çarptırılmaya başlanması üzerine Ermeni terörü Batılı devletleri protesto ve hatta onları cezalandırmaya dönmüştür. Özellikle Fransa terör saldırılarından büyük zararlar görmeye başladığını anlayınca saldırılar da 1980'lerin ortasına doğru bıçakla kesilir gibi sona ermiştir.

Bugün için Ermeni teröründen bahsetmek zordur. 1980'lerden bugüne ufak tefek kıpırdanmalar olsa da Ermeni terörünün yeniden ortaya çıkmamasına dönük ortak bir kararın ve çabanın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Ermenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Karabağ çatışmaları teröre akabilecektir enerjiyi önemli oranda kendisine çekmiştir.⁴⁹

Terörden Meclislere

Terör eylemlerinin kesilmesiyle birlikte meclisler üzerinden Türkiye'yi sıkıştırma ve tüm dünyayı soykırım iddialarına inandırma çalışmaları devam etmiştir. Ermeni davasını başta Batılı ülkelerde ve nihayetinde uluslararası örgütler üzerinden tüm kürede yasa haline getirmek bu çalışmaların hedefidir. Soykırım iddiaları yasama organlarıncan tanınca hiç kimsenin itiraz edemeyeceği hukuk kuralları haline gelecektir ve bu iddialara karşı çıkılması halinde mesele hem hukuk ile Türkler (inkârcılar) arasında bir meseleye dönüşecektir, hem de Türkiye sadece Ermeniler ile değil, o ülkelerin devletleriyle karşı karşıya gelmiş olacaktır. Bu sürecin en sonunda ise BM ve Avrupa Birliği (AB) gibi yapıların 1915 olaylarını 'soykırım' olarak tanıması ve Türkiye'yi de buna zorlaması vardır.⁵⁰

Ermeni Lobisinin Psikolojik Motivasyon Kaynakları ve Faaliyetleri

Toplumsal hafıza, bir milletin kimliğinin oluşmasında ve etnik mobilizasyonun gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Anıların, deneyimlerin ve olaylara yüklenen anlamların etkisiyle etnik gruplar siyasileşebilmekte ve kolektif bir eyleme sürüklenebilmektedir. Geçmişin acıları, bu acıları yaşayan gruplar arasında birliktelik ve aidiyet duygusunun oluşmasına neden olmaktadır. Grup travması, grup dayanışması üzerinde etkili olmaktadır. Nesiller boyu aktarılan acıların etkisi zamanla azalmamakta, aksine mağdurlar arasında dayanışma artmakta ve toplumsal kenetlenme gerçekleşmektedir. Tarihsel hafızanın bir sonraki jenerasyona aktarıldığı sosyalleşme süreci, neden bazı grupların bazı anılarının siyasi önem arz ettiği konusunda açıklayıcı olabilir. Kimi durumlarda geçmiş, siyasi elitlerin amaç ve çıkarları doğrultusunda bilinçli bir sonuç üretmek amacıyla da araçsallaştırılmaktadır. Nitekim Amerika'da yaşayan Ermeni kökenli elitlerin, 1915 olaylarıyla ilgili kolektif hafızaya, tarihsel travmatik hafızaya bilinçli bir çabayla vurgu yapması bunun önemli bir örneğini teşkil etmektedir.⁵¹ Bunun yanı sıra Ermeni diasporası üyeleri arasında Türk düşmanlığı üzerinden gelişen birliktelik de bu düşmanlık algısının sürekli canlı tutulması ile mümkün olmuştur.⁵²

Anny Bakalian'ın Ermeni-Amerikalılar üzerine yaptığı bir çalışmada bu topluluğun

(49) Ermeni terörü ve etkileri hakkında ayrıca bkz.: Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, (Ankara: USAK Yayınları, 2013, 2. Baskı); Ömer E. Lütem, *Armenian Terror*, (Ankara: *Armenian Terror*, (Ankara: Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, 2007).; Erich Feigl, *A Myth of Terror, Armenian Extremism and Its Causes and Its Historical Context*, (Freilassing: Edition Zeitgeschichte, 1986); *Armenian Terrorism, Its Supporters, the Narcotic Connection, the Distortion of History*, Symposium on International Terrorism, 17-18 April 1984, Rectorate Conference Hall, Ankara University, Ankara, Turkey; organized by Ankara University. Ankara, Turkey: Press, Information, and Public Relations Office, Ankara University, 1984.

(50) Bu çalışmanın sınırları nedeniyle soykırım iddialarını meclislerde kanunlaştırma çabalarının detaylarına girememiştir. Bu konunun detayları şu eserde bulunabilir: Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*

(51) Paul, s. 27.

(52) Emil Souleimanov & Maya Ehrmann, "The Issue of the Recognition of the Armenian Genocide As A Political Phenomenon," *Middle East Review of International Affairs*, Cilt: 18, Sayı: 1, Bahar 2014, s. 28.

yüzde 95'inin soykırım ile güçlü bir bağı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaya göre, Ermeni soykırımı ve bunun Türk hükümetlerince reddi, Ermeni asıllı Amerikalıların neredeyse hepsinin ortak kimliğinin sembolü haline gelmiştir.⁵³ Gerçekten de Ermeni toplumsal hafızasında yer eden 1915 olayları, Ermeni diasporası ve Ermenistan ve Dağlık Karabağ'da yaşayan Ermeniler arasında güçlü bir bağ oluşturmaktadır.⁵⁴ Geçmişin acılarının bir arada tuttuğu Ermeniler, bugünün felaketleri karşısında da birbirlerine kenetlenme eğilimi göstermektedir. Örneğin Dağlık Karabağ meselesinde olduğu gibi 1988 depremi de Ermenilerin dünya çapında örgütlenmelerini ve ulusal kimlik ve dayanışmalarını sağlamlaştırılmalarını sağlamıştır.⁵⁵ O dönemde ABD ve İngiltere'de yaşayan Ermeni diasporası, bu depremin kurbanlarına insani yardım göndermiş ve sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir.⁵⁶ Diasporanın daha önce hiç gidip görmediği ve belki de yaşamayı düşünmediği topraklarda meydana gelen bir doğa olayı karşısında ortak hareket etmesi ve genel olarak diğer meselelerde de dış dünyaya karşı kendi içine dönmesi, toplumsal psikolojileri konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Diaspora Ermenilerinin çoğunun bugünkü Ermenistan ile doğrudan tarihsel bağları yoktur. Onlar Türkiye'nin bir parçasını oluşturan 'Batılı Ermeniler'dendir ve birçoğu için Ermenistan yaşanabilecek bir ülke olmaktan ziyade bir fikirden ibarettir. Ayrıca 70 yıllık Sovyet yönetimi, bu yönetim altında hiç yaşamamış olan diaspora Ermenileri ile bu gelenekten gelmiş günümüz Ermenistan vatandaşları arasında kültürel bir uçurum da yaratmaktadır. Batılı liberal düzene entegre olan Ermeni diasporası, siyasi, toplumsal ve ekonomik düzeyde eski Sovyet geleneğinin mirasını içinde barındıran Ermenistan'ı desteklemek için gerekli ideolojik temellerden yoksundur. Dolayısıyla diasporanın Ermenistan'a olan desteği kurumsallaşmış ve stratejik olmaktan ziyade bireysel çabalardan oluşmuş ve proje temelli ilerlemiştir.⁵⁷ Ermeniler ta-

rihsel süreçte uzun bir süre bağımsız bir devlete sahip olamamış, ulusal duyguları tatmin edilememiş ve bu durum diaspora Ermenileri arasında büyük sorun yaratmıştır.⁵⁸ Geçmişte kısa bir dönem bağımsız bir devlet tecrübesini yaşamış olan Ermeni diasporasının şimdiki Ermenistan ile yukarıda ifade edilen nedenlerle sağlam bir bağ kuramaması, bu tatminsizliğin kronik bir hale gelmesinde etkili olmuştur.

Yurtdışında yaşayan Ermeniler ile Türkiye'de yaşayan Ermenileri de birbirinden ayırmak gerekmektedir. 70.000'lik nüfus ile Türkiye'deki en büyük Hıristiyan azınlık olan Türk Ermenileri, 4.000 yıldan fazla bir süredir Anadolu'da yaşamaktadırlar ve bunlara diaspora demek de mümkün değildir. Türk Ermenilerinin temel talep ve ihtiyaçları diaspora Ermenilerinden farklılık arz etmektedir. Nitekim Türkiye'nin Ermeni Ortodoks toplumunun 84. Patriki Mesrob II da ABD Kongresi'nde bekleyen Ermeni soykırımı yasa tasarılarının, hem toplumsal hem de devlet düzeyinde Türk-Ermeni ilişkilerini zedeleyici olduğunu düşündüğünü açıklamıştır.⁵⁹ Bazı düşünürler, diasporaların gittikleri ülkeler ile asıl anavatanları arasında köprü görevi gördüğünü, anavatanlarındaki çatışmaların barışçıl çözümünü sağladıklarını ve her iki tarafta da lobi yapabildikleri için çatışma sonrası yeniden yapılanma sürecinde etkili olma potansiyeli taşıdıklarını ileri sürmektedir. Ancak diaspora siyaseti üzerine yürütülen araştırmaların çoğu, bu siyasetin çatışma üreten bir doğası olduğunu da inkar etmemektedir. Araştırmacılar, diasporaların bazen anavatanın çıkarlarına karşı bile hareket edebildiklerini ileri sürmektedir. Ermeni diasporasının da her koşulda Ermenistan devletinin çıkarlarını destekleyici bir şekilde davrandığını söylemek oldukça güçtür.⁶⁰

(53) Paul, s. 29.

(54) Ibid.

(55) Baser & Swain, s. 59.

(56) Koinova, s. 341.

(57) Manaseryan, s. 6.

(58) Sedat Laçiner, *Türkler ve Ermeniler Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması*, (Ankara: USAK, 2005), s. 187.

(59) Baser & Swain, s. 57.

(60) Ibid., s. 46.

Uzun bir süre yurt dışında yaşayan diaspora Ermenilerinin, Ermenistan devletinin dış politikada gerçekçi ve pragmatik bir politika izlemesinin önünde önemli bir engel oluşturduğu görülmektedir.⁶¹

Farklı ülkelerde örgütlenmiş Ermeni grupları, Ermeni çıkarlarının gözetilmesi bakımından kilit öneme sahiptir. Rum ve Yahudi lobilerinin etkisiyle birlikte ABD sisteminde önemli bir yere sahip olan Ermeni lobisi, kurduğu ittifaklarla güçlenmeye devam etmektedir.⁶² Ermeni lobilerinin başarılı olmasında Türkiye'nin üyeliğine karşı Avrupalı politikacıların, Türk devleti aleyhine çalışan Rumlar ve Kürt milliyetçisi ayrılıkçı grupların da etkili olduğu görülmektedir.⁶³ Ermeni lobi grupları, Ermenilerin adalet ve tazminat taleplerine sempatiyle yaklaşan insan hakları örgütlerinin ve soykırım üzerine çalışan düşünürlerin desteğini elde etme konusunda da önemli yol kat etmiştir. Ermeni toplumunun başına gelenler, meselenin siyasi boyutu da göz önüne alındığında bu alanda çalışanlara hiç eskimeyen popüler bir malzeme sağlamaktadır. Ermeni soykırımının, Holokost gibi "kötülüğün evrensel bir sembolü" olduğunu düşünenlerin sayısı azımsanmayacak kadar fazladır.⁶⁴ Laçiner'in ifadeleriyle, "*Olayları zaman zaman abartarak, adeta bir efsane haline getiren Ermeniler bu sayede acılarını sürekli taze tutmayı, her geçen gün bu acıları artırmayı 'başarmışlardır.' ... Türklerin yaşanan ortak acıları unutmaya çalıştığını ve daba iyi bir gelecek oluşturmaya, Ermenilerin ise hatırlamaya ve sürekli olarak acıları taze tutmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Bunun diğer anlamı ise Ermenilerin yaşananları bir dava haline getirmesi ve sürekli olarak Türklere karşı saldırı pozisyonunda olması, Türklerin ise yaşananları unutmaya çabası ile meselede savunma pozisyonunda dahi olmadığıdır.*"⁶⁵

Ermeni diasporası, denize çıkışı olmayan küçük bir kara ülkesi olan Ermenistan için önemli bir gelişim kaynağı olmuştur. 3,5 milyon bir nüfusla ekonomik ve siyasi açıdan zayıf bir ülke olan Ermenistan, yurt-

dışında yaşayan Ermenilerden destek beklemiştir. ABD'de yaşayan 1 milyondan fazla Ermeni, Avrupa'da, Ortadoğu'da ve Latin Amerika'da yaşayan diğer 1 milyon Ermeni, Ermenistan'ın geleceği açısından kilit öneme sahip olmuştur. Erivan, Rusya'da yaşayan 1,5 milyondan fazla Ermeni'den de destek ummuştur.⁶⁶ Bağımsızlıktan bu yana Ermeni ekonomisi ağırlıklı olarak Ermeni diasporasına bağımlı bir şekilde ayakta kalmıştır. Diaspora Ermenilerinin lobi faaliyetleri, Ermenistan için dış yardım toplanması ve siyasi destek sağlanması bakımından önem arz etmektedir.⁶⁷ Soykırım meselesi ve Karabağ çatışması üzerine hükümetin duruşunu destekleyen bu denizaşırı topluluklar, Başkan Serzh Sarkisyan'ı da çevreleyen siyasi elitlerin meşruiyet kazanmasında etkili olmuştur.⁶⁸ Bununla beraber, diaspora Ermenistan'daki siyaset yapım usullerine eleştirel bir bakış açısı getirmiştir. Örneğin, Ermenistan'da anti-demokratik uygulamalar diaspora tarafından açık bir şekilde eleştirilmektedir. Ancak yurtdışında da değinildiği üzere diasporanın geçmişin meseleleri üzerinde çok fazla durması, Ermenistan'ın acil ihtiyaçlarının görmezden gelinmesine de yol açmaktadır.⁶⁹

Türkiye Karşıtlığı ve Ermeni Milliyetçiliği

Bu çalışmanın çeşitli yerlerinde değinildiği üzere Ermeni diasporasında Ermeni milliyetçiliği ile Türkiye karşıtlığı çoğu kez eşanlamli kullanılmakta, ikisinin arasındaki farklar karıştırılmaktadır. Laçiner, Ermenilerdeki Türkiye karşıtlığını bir çalışmada "iman düzeyinde bir nefret" şeklinde nite-

(61) Laçiner, *Türkler ve Ermeniler...*, s. 187.

(62) *Ibid.*, ss. 187-188.

(63) Altınbaş, s. 69.

(64) Dominik J. Schaller & Jürgen Zimmerer, "Late Ottoman Genocides: The Dissolution of the Ottoman Empire and Young Turkish Population and Extermination Policies-Introduction," *Journal of Genocide Research*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2008, s. 10.

(65) Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*, s. 84.

(66) Manaseryan, s. 5.

(67) David Rieff, "Case Study in Ethnic Strife," *Foreign Affairs*, Cilt: 76, Sayı: 2, Mart-Nisan 1997, s. 126.

(68) Souleimanov, s. 20.

(69) Baser & Swain, s. 55

lendirmiştir.⁷⁰ Nikola Schahgaldian, Lübnan Ermenileri üzerine yaptığı bir çalışmada bu durumu “onlara göre Ermeni milliyetçiliği Kilise’nin muhafazası, yerel Ermeni geleneklerinin korunması anlamına geliyordu ve çoğu defa Türk karşıtlığı ile karıştırılıyordu” şeklinde özetlemiştir.⁷¹

Schahgaldian’ın bu tespiti diğer diaspora Ermenileri için de geçerlidir. Ermenistan devleti kurulduktan sonra dahi diaspora Ermenileri milliyetçiliği Ermenistan vatanı üzerine kuramamışlar, Türkiye karşıtlığı ile karıştırmaya devam etmişlerdir.

Bunun tarihsel nedenleri olduğu gibi, ‘vatan’ kavramının hala ‘kaybedilmiş, işgal edilmiş topraklar’ üzerinden kurgulanmasının da etkisi büyüktür. Bu durum şiirlere, romanlara ve şarkılara dahi yansımıştır. Ermeniler vatan dendiğinde Ağrı Dağı başta olmak üzere Van’ı ve diğer Anadolu topraklarını, yani Türkiye’nin sınırları içinde kalan yerleri hayal etmeye devam etmektedirler. Dolayısıyla ‘vatan’ın işgal altında oluşu ve bu durumun ısrarla devam edişi, Ermenistan’ın da bu toprakları ‘kurtaracak’ güçte olmayışı diasporayı çaresizlikle karışık bir intikam duygusuna itmektedir.

Gevorg Emin, “Biz” (*menk*) adlı şiirin de bu ruh halini şu şekilde özetlemektedir:

*“Biz neyiz, her şey bir yana
Biz ve topraklarımız?
Hakikati küçültmeyi denemiş olsak bile!
Bizler kendi topraklarımızda turistiz.
Kendi evlerimizde misafiriz.
Sadece tek yakalı bir nebir,
Uzaktan sadece görüntüsüne sahip olduğumuz bir dağ,
Halksız bir ülke,
Ülkesiz bir halk,
Taneleri dağılmış, bir daba yeniden toplanamayacak bir tepsi”⁷²*

Bu şiirde de öz bir şekilde ifade edildiği üzere Ermenilerin ‘vatan’ hissi kapanmaya-

cak bir yara şeklinde sürekli olarak kanamaktadır. Bunun çaresi onlara göre Türkiye’nin işgal ettiği bu toprakların geri alınması ve Türklerin geçmiş günahları nedeniyle büyük suçu, yani soykırım suçunu üstlenmesi, karşıtlığı olan tazminat ve diğer talepleri kabul etmesidir. Kimi Ermeniler ise tüm enerjinin Türkiye düşmanlığına yoğunlaştırılmasının Ermenilere zarar verdiğini iddia etmektedirler. Bir suikasta kurban giden Agos Gazetesi yazarı Hrant Dink bu yönde düşünenlerdir.

Dink, Türkiye tam tersiyle anlaşılan bir yazısında Ermenilerin milliyetçiliği ve vatan sevgisini Türklerden nefret etmek sanan anlayışını Ermenilerin damarlarındaki “kirli kan” olarak nitelendirmiştir ve bunun yerine Ermenistan sevgisinin geçmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye ile Ermeniler arasındaki sorunların halli önemli oranda belki de bu düşüncenin hayata geçirilmesiyle mümkün hale gelebilecektir.

Diasporanın Nispi Başarılarının Nedenleri

Washington ve Brüksel’de 47 siyasi konunun rastgele seçimi üzerinden 149 görüşmeyle gerçekleştirilen bir araştırmada lobiciliğin bazı ülkelerde ve bazı siyasi gruplarda neden daha başarılı olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada bir lobi faaliyetinin başarılı olmasını belirleyen faktörler arasında kurumların, meselelerin ve çıkarların yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. İlk olarak, çalışmanın sonunda siyasi sistemin yapısının siyasetçilerin cevap verebilirliği üzerinde etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum da hangi grubun lobicilikte başarılı, hangi grubun ise daha az başarılı olacağı konusunda fikir vermektedir. Örneğin doğrudan seçimlerin yapıldığı ve seçimlerin bizzat finanse edildi-

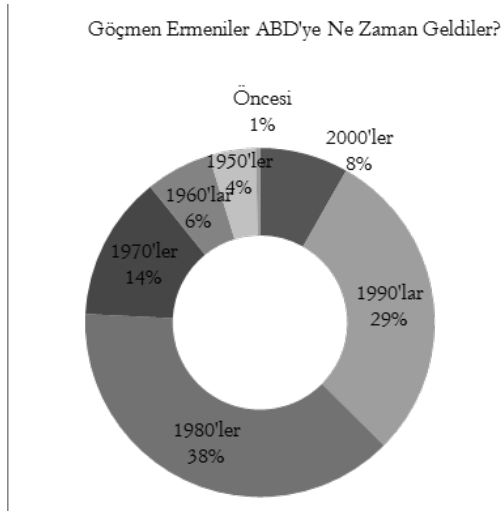
(70) Sedat Laçiner, *Hangi Ermeni Sorunu*, (Ankara: USAK Yayınları, 2009), ss. 36-39.

(71) Nikola Schahgaldian, *Political Integration of an Immigrant Community into a Composite Society: The Armenians in Lebanon: 1920-1974*, yayınlanmamış doktora tezi, Columbia University, 1979, s. 107.

(72) Gevorg Emin, ‘We’, içinde Gerard Papsian (ed.), *Sojourn at Ararat. Poems of Armenia*, (Los Angeles: 1987).

ği ABD’de, siyasetçilerin zengin aktörlerin etkisine karşı daha açık oldukları bilinmektedir. İkinci olarak, konu bağlamı da lobicilik başarısında kritik önem arz etmektedir. Rakip savunucuların olmadığı veya kamu denetlemesine tabi olmayan bir alanda lobi yapan savunucuların daha avantajlı olduğuna ulaşılmıştır. Son olarak, profesyonel bir lobici bulmak ya da geçici bir koalisyona katılmak önemli bir etki yaratmamaktadır. Dışarıdan lobi desteği almak çoğu zaman davanın kendisine zarar verebilmektedir.⁷³

Ermeni diasporasının yurtdışındaki faaliyetleri ve görelî başarısı dikkate alındığında bu araştırmanın bulgularını destekleyici bir tablo ortaya çıkmaktadır. İlerleyen bölümlerde en etkili Ermeni lobisinin yürütüldüğü ABD, Fransa ve AB’de Ermeni lobisinin faaliyetlerine yer verilecek ve “Ermeniler neden Avrupa kıtasındaki bazı ülkelerde ve ABD’de daha başarılı oldu? Nasıl ve neden iddialarını daha fazla duyurdu?” sorusuna cevap aranacaktır.

Ermeni Lobisinin ABD’deki Faaliyetleri

Amerikan sistemi ve lobicilik arasında geçmişe uzanan ve aslında Ermeni lobiciliğini de aşarak sistem içinde hareket eden bütün grupları ilgilendiren yakın bir ilişki vardır. Tarihsel verilere göre Amerikan İngilizcesinde

“lobi yapmak” fiili 1850’lerde ortaya çıkmıştır. Lobi, Kongre’nin koridorlarında vatandaşların milletvekili ve senatörlerden ricada bulunma çabasını tanımlamak için kullanılmıştır. Bir rivayete göre ise 1870’lerde ABD Başkanı Ulysses S. Grant, Beyaz Saray’daki yorucu bir günün ardından yakınlarda bulunan Willard otelinin şık lobsinde soluklanmıştır. Orada geçirdiği sürede etrafında dönecek dertlerini anlatmak isteyenlere “lobiciler” ismini vermiş. ABD’de demokrasinin yaygınlaşması ile beraber lobicilik de yaygınlaşmış, gelişmiş, oldukça normal karşılanmış ve etik kodlara tabi tutulmuştur.⁷⁴ ABD’de lobiciliğin temellerini daha gerilere götüren yazarlar da vardır. Türkmen’e göre lobicilik, Anglo-Amerikan gelenekte 1215 yılında ilan edilen Magna Carta’dan bu yana kutsal görülen ve özelde de Amerikan ulusunun üzerine kurulduğu haklardan biri olan dilekçe hakkının uygulanış şeklidir. Bu ilke, Bağımsızlık Bildirgesi’ne eklenmiş ve halkların “barışçıl şekilde örgütlenmesi ve şikâyetlerin iletilmesi için hükümete dilekçe verme” hakkını koruyan ilk Anayasa düzenlemesinde yer almıştır.⁷⁵

Ermeni lobisi, Amerikan iç ve dış politikasında oldukça etkilidir. ABD’deki Ermeni nüfusu, iyi organize olmuş aktif bir topluluktur.⁷⁶ ABD’ye ilk gelen Ermeniler, daha çok ülkenin doğu kıyısına yerleşmiş, New York ve çevresi önemli Ermeni yerleşim yerleri arasında yer almıştır. Birinci Dünya Savaşı’na kadar Ermeni nüfusunun % 60’ı Massachusetts, New York, Rhode Island, Connecticut, New Jersey ve Pennsylvania civarında yoğunlaşmıştır. İlerleyen dönemlerde Fresno’yu (Kaliforniya) keşfeden Ermeniler, San Francisco, Los Angeles ve Detroit gibi şehirlere de yayılmıştır.⁷⁷ ABD’nin en önemli eyaletlerinden biri olan Kaliforniya’da Ermeni nü-

(73) Christine Mahoney, “Lobbying Success in the United States and the European Union,” *Journal of Public Policy*, Cilt: 27, Sayı: 1, Mayıs 2007, s. 55.

(74) Bahadır Kaleağası, “Lobicilik Nedir, Ne Değildir?,” *Radikal*, 28 Ekim 2006.

(75) Türkmen, s. 115.

(76) Aybars Görgülü, “The Dispute over Nagorno-Karabakh: A Protracted Conflict,” *Review of Armenian Studies*, Sayı: 25, 2012, s. 61

(77) Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*, ss. 107-108

fusun 400.000-500.000 civarlarında olduğu bilinmektedir. Bu eyalette yer alan Glendale şehrinin ise yaklaşık yarısını Ermeni nüfus oluşturmaktadır. Özellikle Kaliforniya eyaleti dikkate alındığında Türkler ve Ermeniler arasındaki nüfus ve etki bakımından ciddi bir dengesizlik vardır. Soğuk Savaş sonrasında meclislerde soykırımı kabul ettirmeye çalışan Ermeni diasporasının Kaliforniya’da önemli başarılar sağladığı görülmüştür.⁷⁸

Lobicilik faaliyetleri, “doğrudan” ya da “dolaylı” lobicilik faaliyetleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan lobicilikte Kongre üyesi ile doğrudan bağlantı kurularak ve üyeyi ikna etme yöntemini kullanılarak sonuç almak amaçlanmaktadır. Dolaylı lobicilikte ise Kongre üyesine mektup gönderme, telefon açma, faks ve telgraf yollama gibi yöntemlerin uygulandığı görülmektedir.⁷⁹ Amerikan sisteminde yürütme mensupları, lobcilere istediklerini verme konusunda o kadar cömert olamayabilir, ancak Kongre üyeleri ve onların çalışanları bu konuda daha rahat davranabilmektedir.⁸⁰ Ermeni lobisinin ABD’de elde ettiği başarılar arasında Amerikan Temsilciler Meclisi’nin 1975’te 24 Nisan’ı Ermenilere Karşı İşlenen İnsanlık Dışı Suçları Anma Günü (*National Day of Remembrance of Man’s Inhumanity to Man*) olarak ilan etmesi yer almaktadır. Karar 19’a karşı 377 oy ile kabul edilmiş, her ne kadar ilk taslakta “Türklerin Ermenilere karşı işlediği...” ifadesi yer alıyorsa da son halinde Türk ifadesi çıkarılmıştır.⁸¹ 1985 yılındaki başarısız deneyimin ardından 17 Ekim 1989’da bu kez soykırım tasarısı Senato Adalet Komisyonu’ndan geçmiş ve Senato Genel Kurulu’ndan geçmesinin yolu açılmıştır. Ancak Senatör Robert Byrd’nin bir kararın çıkmasının engellenmesi amacıyla “uzun süre konuşma yöntemi” (*filibustering*) kullanmasıyla 14 saatlik konuşmanın ardından karar Senato’nun gündemine alınmamıştır.⁸²

Genel olarak bakıldığında Ermeni lobisi, ABD’de ortaya çıktığından bu yana dört temel alanda başarı sağlamıştır. Bunlardan

ilki, Ermenistan’a yapılan ABD yardımlarının artmasıdır. İkincisi, Ermenistan’ın politikalarının ABD yönetimi nezdinde meşru bir zemin kazanmasıdır. Üçüncüsü, Dağlık Karabağ sorunu başta olmak üzere birçok konuda sorun yaşadığı ve rakip ülke olarak gördüğü Azerbaycan’a yapılan Amerikan yardımlarının engellenmesidir. Son olarak ise, sözde Ermeni soykırımının tanınmasında ABD’nin desteğinin alınması ve Türkiye’ye karşı faaliyetlerin hayata geçirilmesidir.⁸³ Ancak ABD’nin Türkiye’ye yönelik siyasi çıkarları öne çıkaran dış politikası göz önüne alındığında, tüm bu yoğun faaliyetlerine rağmen Ermeni lobisinin etkisinin sınırlı kaldığını da belirtmek gerekmektedir.⁸⁴

ABD’nin Ermenistan’a sağladığı maddi destek ve Dağlık Karabağ sorununda verdiği siyasi destek, Amerikan iç politikasındaki lobi baskısının dış politika yapımında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.⁸⁵ ABD, 1992 yılında Ermeni lobisinin de etkisiyle uluslararası yardım kuruluşlarının ABD hükümetinin fonlarını kullanarak Azerbaycan hükümetine yardım etmesini yasaklayan bir yasa çıkarmıştır.⁸⁶ Özgürlüğü Destekleme Yasası’nın (*Freedom Support Act*) Bölüm 907’de Kongre, Azerbaycan’a verilecek ABD yardımını Azerbaycan’ın Ermenistan ve Dağlık Karabağ’a yönelik bütün ablukalarını ve savunma amaçlı güç kullanımını sona erdirmesine bağlamıştır.⁸⁷ Aslında Kongre’nin Ermenistan Cumhuriyeti’ne ve Ermeni meselelerine olan desteği, ABD’nin Kafkasya’daki ulusal çıkarlarıyla karşılaştırıldığında orantısız bir tablo ortaya koymaktadır. Azerbaycan’ın enerji rezervleri, Ermenistan’ın demokratik olmayan uygulamaları ve Azerbaycan’ın yaklaşık yüzde 10’unu işgal etmeye devam etmesi göz önüne alındığında bile Washington’da Erme-

(78) Ibid., ss. 470-471

(79) Kantarcı, ss. 167-168.

(80) Newhouse, s. 74.

(81) Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*, s. 190.

(82) Ibid., ss. 221-223.

(83) Ibid., ss. 187-188.

(84) Arı, s. 277.

(85) Görgülü, s. 61

(86) Rieff, s. 129.

(87) King & Pomper.

ni meselesine olan desteğin oldukça güçlü olması, ABD'deki Ermeni lobilerinin gücünü göstermektedir.⁸⁸ Gerçekten de Ermenistan, Azerbaycan ile kıyaslandığında Kongre üzerinde daha etkili olmuştur. Örneğin 2001 yılında Kongre'de Ermenistan'ı öven 6897 kelime konuşulmuş, Azerbaycan'ı öven ise yalnızca 147 kelime sarf edilmiştir.⁸⁹ 11 Eylül terör olaylarından sonra ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında olumlu yönde bir değişiklik gözlenmiştir. 9 Ocak 2002'de büyük ölçüde Bölüm 907'yi geçersiz kılan George W. Bush, bu kararıyla Ermenileri büyük hayal kırıklığına uğratmıştır. Bunun yanı sıra son yıllarda Azerbaycan devleti de enerji şirketlerini lobi faaliyetlerinde daha fazla kullanmaya başlamıştır.⁹⁰ Azerbaycan'ın ekonomik kalkınmasına, enerji alanında öneminin artmasına ve Batı ile ilişkilerindeki gelişmeye paralel olarak Azerbaycan lobisinin gelişmesi ve ABD yönetiminin Azerbaycan ile ilişkilere daha fazla ehemmiyet vermesi beklenmelidir.

Azerbaycanlı yetkililer, Ermenilerin son 200 yüzyıl içinde 2 milyondan fazla kişinin ölümüne ya da sürgününe yol açtıklarını ileri sürerek Azerbaycan Türklerine karşı gerçek bir soykırım yaptıklarını iddia etmektedir. Ermenilerin, Azerbaycan'ın topraklarını işgal ettiğini, etnik temizlik yoluyla Azerbaycanlı nüfusunu sıfırlayıp, kendi nüfuslarını artırdığını, haksız ve hukuksuz olarak sözde Ermeni devleti yarattığını ve tarihsel Azerbaycan anıtlarının-eserlerinin yok edilmesine ya da Ermenileştirilmesine yol açarak ve coğrafi isimleri değiştirerek yanlış bir tarih yarattığını ileri sürmektedir. Azerbaycanlılar da Ermeni soykırım iddialarını kabul ettirmeye dönük kampanyalara karşı mücadelelerinde Yahudileri müttefik olarak görmektedir. Azerbaycanlılar, Ermenilerin soykırımı kabul ettirme çabalarına özellikle Yahudilerin karşı çıkması gerektiğini ileri sürmekte ve Ermenilerin 20. yüzyılın başlarında Azerilere ve Yahudilere karşı da bir soykırım gerçekleştirdiğini iddia etmektedir. Ancak bu argüman diğer ülkelerden çok fazla taraftar toplayamamıştır.⁹¹

Ermeni ve Türk lobileri, ABD'nin olayları "soykırım" olarak nitelendirmesi üzerinden ciddi bir mücadele içindedir. Türkiye'de ABD başkanlarının her sene yayınladığı 24 Nisan mesajında "soykırım" ifadesinin kullanılmaması için meclisten bazı gruplar Washington'a giderek siyasi karar mekanizmasındaki aktörlerle görüşmekte ve Türkiye'nin savlarına destek aramaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Ermeni meselesi ile ilgili lobi faaliyeti yürütmesi için ABD'li lobi şirketleriyle de çalışmaktadır.⁹² Bugüne kadar ABD başkanları, soykırım iddialarını doğrudan kabul etmemiştir. George W. Bush, Ermeni sorunu karşısında 2001 yılında "soykırım" dememiş, "imha" ifadesini kullanmıştır. 2002 yılında ise Bush "katliam" demiş, "dehşet verici" ifadesini kullanmıştır.⁹³ Obama ise ilk yılında, 24 Nisan mesajında "soykırım" ifadesi yerine Ermenice "Büyük Felaket" anlamına gelen *Meds Yeghern* terimini kullanmıştır.⁹⁴ Obama'nın başkanlık kampanyasında Ermenilere "soykırım" kelimesini kullanma sözü vermiş olmasına rağmen henüz bu kelimeyi kullanmamış olması Ermeni lobilerince sözünde durmamak olarak değerlendirilmiştir. İşin aslı Obama tüm konuşmalarında Ermeni tezlerine sonuna kadar destek vermiş, sadece o meşhur kelimeyi İngilizce olarak kullanmamıştır. Ermeniler bu sözün en azından tehcirin 100. yılında, 2015'de kullanılmasını beklemektedir.

5 Eylül 2005 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi'nin Uluslararası İlişkiler Komisyonu, Ermeni soykırımı iddialarının tanınmasını öngören 195 sayılı karar tasarısını 11'e karşı 35 oyla ve 316 sayılı karar tasarısını ise 7'ye karşı 40 oyla kabul etmiştir. Bir başka karar tasarısı ise ABD Kongresi'ne 30 Ocak 2007'de gel-

(88) Türkmen, s. 116.

(89) King & Pomper.

(90) Ibid.

(91) Sanjian, s. 32.

(92) Necati İyikan, "Soykırım İddiası Konusunda Türk Dış Politikası İçin Bir Öneri," *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2011, Sayı: 29, s. 12.

(93) Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*, s. 468.

(94) Statement of President Barack Obama on Armenian Remembrance Day, The White House Office of the Press Secretary, 29 Nisan 2009.

miştir. Türkiye tasarının kabul edilmesini engellemek için yine yoğun diplomatik faaliyetlere girmiştir. Dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice ve Savunma Bakanı Robert Gates, Kongre'ye tasarının geçmesinin Türk-Amerikan ilişkilerini zedeleyeceğini belirten bir mektup göndermişlerdir. Bu karar tasarısını Senato'ya sunulan diğer karar tasarıları eşlik etmiştir. 11 Ekim 2007 tarihinde 21 hayır oyuna karşılık 27 evet oyu ile tasarı Komite'den geçmiştir. Tasarının Komite'den geçmesi ve PKK terör kamplarının Irak'taki varlığı karşısında ABD'nin etkili önlemler almaması, Türk-Amerikan ilişkilerinde ciddi bir güvensizlik sorunu meydana getirmiştir. İki ülke arasındaki gerilimin tırmanmasıyla Ankara ile ilişkilerini riske atmak istemeyen Washington, tasarının görüşülmesini sonraki tarihlere bırakmıştır.⁹⁵

ABD'de yaygın olan etnik lobiciliğin başarılı olması için bazı temel şartlar vardır. İlk olarak, savunulan politika Amerika'nın stratejik çıkarlarına ters düşmemelidir. İkinci olarak, lobi faaliyetinde bulunan etnik bir grubun Amerikan toplumuyla kaynaşmış olması lobi faaliyetlerinin başarısını artırmaktadır. Üçüncü olarak, lobi yapan grubun Amerikan siyasal faaliyetleriyle örtüşmesi, iç içe geçmesi ve lobinin meşru çıkarlar için yapıldığına halkı inandırması gerekmektedir.⁹⁶ ABD sistemine uygun hareket etme gayesi güden etnik lobi grupları, Kongre'ye ve yönetime, üyelerinin ivedi ilgisini çekecek konularda lobi yapmaktadır.⁹⁷ Benzer bir şekilde lobiler, ABD hükümetinin içindeki kurumların ulusal çıkar olarak görebileceği konular üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır.⁹⁸ Ermeni lobisinin de bu hususlara uygun hareket ettiği görülmektedir. ABD'de yaşayan Ermeni toplumu kültürel ve dinsel unsurların uyuşmasının ve uzun süredir bu topraklarda yaşamının da etkisiyle topluma entegrasyon konusunda oldukça başarılıdır. Ayrıca Ermeni lobisi, Kongre'nin soykırım konusu üzerindeki ilgisini canlı tutmakta ve Kongre üyelerini etkileme konusunda oldukça cömert yollara

başvurmaktadır. Türk lobisinin Ermeni lobisi karşısındaki güçsüzlüğünün nedeni olarak Ermeni nüfusunun fazlalığı, belli bölgelerde yoğunlaşmış olması ve etkinliği gösterilebilir. Ancak tek neden olarak bunlar gösterilemez. Türklerin yeterince organize olamaması, devletin yeterli derecede destek verememesi, Ankara'nın konunun ciddiyetini anlamada isteksiz ve yetersiz davranması, Ermenileri motive eden unsurların Türk tarafında bulunmayışı, fikir düzeyinde Türk tezini destekleyenlerin azlığı ve İngilizce dilinde yapılmış Türk tezlerini destekleyen çalışmaların eksikliği başarısızlığın temel nedenlerini oluşturmaktadır.⁹⁹

Unutmamak gerekir ki Ermeni Sorunu, Ermeni lobileri için bir varoluş nedenidir. Ermeni Sorunu çözülmüş olsa, Türk-Ermeni ilişkileri yumuşak bir ortama girmiş olsa bundan en çok diasporadaki Ermeni kimliği zarar görecektir. Bir davayı kaybeden Ermeniler böyle bir sonuç karşısında milli kimliklerini muhafazada bir hayli zorlanacaklardır. Bu nedenle Ermeni soykırımı iddialarına sıkı sıkıya sarılan diaspora örgütlerinin bu faaliyetlerini sadece lobicilik olarak görmek mümkün değildir. Daha önce de belirtildiği üzere burada söz konusu olan varlığını savunmaktır. Oysa diğer tarafta, yani Türk lobi kuruluşlarında motivasyon bu derece güçlü değildir. Türk kimliği Ermeni Sorunu üzerine inşa edilmemiştir. Ermeni meselesi pek çok milli sorundan biridir (Kıbrıs Sorunu, Kürt Sorunu, Yunanistan ile ilişkiler vs.) Buna ek olarak diaspora Türkleri Ermeni meselesinden doğrudan zarar görmedikçe konuya dahil olmakta zorlanmaktadırlar. Ermenilerden farklı olarak, kendilerini gündelik hayatta Ermeni Sorunu'nun mağduru hissetmediklerinden dolayı Türklerin konuya ilgileri hiçbir zaman Ermeni diaspora örgütlerinininkiyle kıyaslanamaz. Buna rağmen kabul etmek gerekir ki Ermenilerin aşırı saldırgan tutumları bu durumda son yıllarda bir değişikliğe

(95) Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*, ss. 475-494.

(96) Kantarcı, s. 168.

(97) Türkmen, s. 115.

(98) Newhouse, s. 73.

(99) Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*, s. 499.

yol açmaktadır. İsviçre ve Fransa gibi ülkelerde Ermeni iddialarını reddetmeyi suç haline getirmeye çalışan Ermeni diasporası bu yolla gündelik hayatı rahatsız etmekte, böylece ilgisiz kitleleri de konuya dâhil etmektedir. Benzeri bir süreç ABD ve Kanada ülkelerinde de gözlenmektedir.

Ermeni lobisi, ABD’de bir yandan Kongre ile ilişkileri örgütlü bir şekilde devam ettirirken, diğer yandan taban örgütlenmesi faaliyetlerini yürütmektedir. Ermenilerin ABD eyaletlerinde etkili olmasının bazı temel nedenleri vardır. Ermeni misyoner okullarının faaliyetleri, ABD toplumu ve kurumları ile Ermeniler arasında bir bağ oluşmasını sağlamış, dinsel yakınlık ilişkilerin geliştirilmesinde bir araç olarak kullanılmış ve sürekli düzenlenen yardım kampanyaları iki toplum arasında oluşan bağları kuvvetlendirmiştir.¹⁰⁰ Nitekim Ermeni lobisinin ABD’de başarılı olmasının nedenleri arasında, Batı din ve kültürüne ait bir topluluk olarak diasporanın Amerikan toplumuna başarılı bir şekilde entegre olması gelmektedir.¹⁰¹ Gerçekten de Ermenilerin Batılılara dinsel ve kültürel açıdan yakın olmaları ve bir asrı aşkın bir süredir Amerikan toplumu içinde aynı kültürle yoğrulmaları Amerikan toplumu ile daha kolay ilişki kurulmasını sağlamıştır.¹⁰²

Ermenilerin ABD’de bazı seçim bölgelerinde yoğunlaşmış olmaları ve seçim kampanyalarında görev almaları da Ermeni lobisini etkili bir grup haline getirmiştir.¹⁰³ Ermeni lobisinin başarılı olma nedenlerinden biri de Kongre üyelerinin Ermenistan’ı ziyaret etmelerini sağlamalarından geçmektedir. Örneğin Dağlık Karabağ sorununda kendisine destek arayan Ermeni lobisi, Kongre’de insan hakları ve Ermeni tasarılarıyla ilgilenen Temsilciler Meclisi üyesi Frank Wolf, John Porter’in eşi Kathryn Porter ve Pat Williams’ın eşi Carol Williams gibi isimleri Ermenistan’a düzenlenen ziyaretlerde ağırlamıştır. Ziyaretlerin ardından bu kişiler tarafından hazırlanan raporlar Ermenistan’a daha fazla insani ve mali yardımın ulaştırılmasını sağlamıştır. Ayrıca

Kongre’de bazı kilit öneme sahip kişiler tarafından -örneğin geçmişte Robert (Bob) Dole-Ermeni lobisinin desteklenmesi de lobi faaliyetlerinin etkisini artırmıştır.¹⁰⁴ Eski Dışişleri Komite Sözcüsü Lee Hamilton D-Indiana, Ermeni Amerikalıların, politikacılara siyasi destek verdiğine dair bir şöhret kazandıklarını ve adayların destek bulmak için doğrudan onlara geldiğini söylemiştir.¹⁰⁵

Soykırım kararının Kongre’den çıkmasının zor olacağını anlayan Ermeniler taktik değiştirmiş ve önce soykırımı tanıyan eyaletlerin 30 olmasına çalışmış, ardından ulusal bir karar alınmasını planlamıştır. Ermeniler, özellikle şehir ve eyalet meclislerinde soykırımı tanıyan kararların alınmasını sağlamaya çalışmışlardır.¹⁰⁶ Bu çabalar neticesinde bugüne kadar ABD’de 42 eyalet soykırımı tanımıştır.¹⁰⁷ Ermeni Konusu Üzerine Kongre Kurulu (*Congressional Caucus on Armenian Issues*) ve Cumhuriyetçi ve Demokratik Konseyler aracılığıyla Kongre’de iyi örgütlenen Ermeni lobileri, 1915 yılındaki trajik olayların ABD’de resmi kanallar tarafından soykırım kabul edilmesi için çalışmaya devam etmektedir.¹⁰⁸ Ermeni soykırımı meselesi, ABD’de seçim kampanyalarını etkileyebilecek önemdedir ve bu da lobinin gücünü göstermektedir. Her ne kadar ABD’de başkanlık seçimi sonrasında verilen soykırımı tanıma vaatleri, Türkiye’nin jeopolitik, stratejik önemi göz önünde bulundurularak tutulmamış olsa da bu konuda Türkiye’nin üzerindeki baskı devam etmektedir.¹⁰⁹

Ermeni asıllı Amerikalıların ABD dış politikasını etkilemede başarılı olmasının nedenleri yukarıda sayılanlarla sınırlı değildir. Ermeni diasporası hem ulusal hem de yerel düzeyde oldukça aktiftir. Diaspora topluluk-

(100) Ibid., s. 109.

(101) Arı, s. 273.

(102) Kantarcı, s. 170.

(103) Arı, s. 273.

(104) Arı, s. 275.

(105) King & Pomper.

(106) Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*, s. 462.

(107) İyikan, s. 12.

(108) Türkmen, s. 116.

(109) İyikan, s. 11.

ları kendi içlerinden hem yerelde (Massachusetts Eyalet Temsilcisi Peter Koutoujian) hem eyalet düzeyinde (önceki Kaliforniya Valisi George Dökmeciyan) hem de ulusal düzeyde yöneticiler çıkarmıştır. ABD siyasi sisteminde başarılı olmanın yolunun ABD politikasının yerel düzeyde etkilenmesinden geçtiğini bilen Ermeni grupları buna göre hareket etmektedir. Ermeniler iş dünyasında da oldukça başarılıdır; Hint ve Yahudi Amerikalılar gibi girişimci bir ruha sahiptirler. Paralarının olması ve iş dünyasından bağlantılarının olması onları güçlü kılmaktadır. Ayrıca Ermeni diasporası, diğer diaspora gruplarından çok şey öğrenmiş ve bunları hayata geçirmiştir. Bunun yanı sıra coğrafi olarak belli bölgelerde yoğunlaşmış diaspora örgütlerinin aynı sayıda ancak dağılmış olanlarından daha etkili olduğu gerçeği göz önüne alınırsa Ermeniler bu konuda da birçok etnik gruba göre daha avantajlıdır. Ayrıca Ermenilerin John F. Kennedy ve Thomas P. O'Neill gibi önemli siyasi isimlerin geldiği şehirlerde bulunmaları da davalarının kolay yayılması ve destek bulması açısından bir avantaj olmuştur.¹¹⁰

Ermeni Lobisinin Fransa'daki Faaliyetleri¹¹¹

Fransa'nın Ermeni sorunundaki özel konumu, henüz Osmanlı İmparatorluğu döneminde Fransa'nın Ermenilerin koruyuculuğunu üzerine almış ve Birinci Dünya Savaşı'nda Ermenilerle birlikte hareket etmiş olmasından ileri gelmektedir. ABD ve Rusya'dan sonra Ermeni lobisinin en güçlü olduğu ülkelerden biri olan Fransa'ya 1920'ler ve 1930'lar boyunca gelen Ermeniler genel olarak Paris ve çevresine göç etmiştir. 1950'ler boyunca da Filistin ve Doğu Avrupa Ermenileri Fransa'ya göç etmeye devam etmiştir. Fransa'ya siyasi nedenlerle gelen Ermeniler, ülke içinde organize bir şekilde hareket etmiş, propaganda ve tanıtım faaliyetlerinde önemli mesafe kat etmiştir. Ermenilerin Fransa'daki illegal faaliyetleri devlet düzeyinde ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur.

Türkiye-Fransa ilişkilerini, özellikle Ermeni terörünün 1970'ler boyunca Fransa'da etkili olması ve Fransız yetkililerin gerçekleşen eylemler karşısında etkili önlem almaması zora sokmuştur. Ermeni diasporasının Fransa'daki etkinliği ülke içindeki siyasi bağlantılarının güçlü olmasından ileri gelmektedir. 300.000-400.000 civarındaki nüfusun Fransa'da belirli bölgelerde yoğunlaşmış olması, siyasilerin yerel seçimlerde Ermenilerin taleplerini dikkate alması sonucunu doğurmuştur. Hatta Fransız siyasiler ve Ermeniler arasındaki yakın ilişki, Ermeni soykırım davasının AB düzeyinde de savunulmasını sağlamıştır.¹¹² Ermeni lobisi, Fransa'da üç ayrı koldan ilerlemekte ve destek bulmaktadır. İlk olarak, Fransa'daki Ermeniler ülke içinde asimilasyonun önüne geçmeye, Ermeni unsurları korumaya ve Türkiye karşıtı yeni nesiller yetiştirmeye odaklanmıştır. İkinci olarak, Ermeni davasına yakın duran Fransızlar Türkiye'ye karşı kamuoyu oluşturmaya ve Türkiye'nin soykırım yaptığına kamuoyunu inandırmaya çalışmaktadır. Üçüncü olarak, Fransa devleti, AB içinde Türkiye aleyhtarlığını devam ettirmeye ve soykırım iddiaları üzerinden Ermenistan ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmaktadır.¹¹³

Fransa Parlamentosu'nda 1975 ve 1985 yıllarında Ermeni soykırımının kabul edilmesine yönelik girişimler olmuştur. Ancak bu girişimler belirli bir etki yaratmakla beraber bazı engellere de takılmıştır. 1987 yılındaki girişim de daha öncekiler gibi başarısız olmuş ve taslaklar anayasaya aykırı bulunmuştur. Fransa'da anayasaya aykırı başka bir yasa tasarısı ise 1998 yılında sunulmuştur.¹¹⁴ Ancak lobinin faaliyetleri Ermeniler açısından siyasi kazanımlar da getirmiştir. Nitekim 8 Kasım 2000 tarihinde Fransız Senatosu, 164 evet ve 40 hayır oyuyla soykırımı

(110) King & Pomper.

(111) Bu konuda ayrıca bkz.: Samim Akgönül, "The Armenian Community of France and Turkey: Propaganda and Lobbyism," içinde Kasım & Laçiner (ed.), *The Armenian Diaspora...*, ss. 3-22.

(112) Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora...*, ss. 167-171.

(113) Akgönül.

(114) Maxime Gauin, "Ending A Decade or Errors (2001-2011)? Past, Present and Prospects of the Franco-Turkish Relations," *USAK Yearbook of International Politics and Law*, Cilt: 5, 2012, ss. 70-71.

tanımıştır.¹¹⁵ Çeyrek asırlık çabanın sonucunda Ocak 2001’de Ulusal Meclis’e gelen soykırımı tanıma yasa tasarısına ise iki ay sonra gerçekleşecek belediye seçimleri dolayısıyla ne dönemin Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ne de Başbakan Lionel Jospin tarafından karşı konulabilmiştir. Bu seçimlerde yerel yöneticiler, Ermenilerin baskısını üzerlerinde yoğun şekilde hissetmiş, Ermeni asıllı olanların aynı zamanda seçmen olduğu gerçeği göz ardı edilememiştir.¹¹⁶ Fransa’daki Ermeni lobilerinin faaliyetleri neticesinde Türklerin protestolarına rağmen Fransız Ulusal Meclisi, Ekim 2006’da Ermeni Soykırımının reddini yasaklayan bir yasa yürürlüğe koymuştur, böylece Fransa’da soykırım ile ilgili iddiaları kabul etmemek de suç kabul edilmiştir. Bu şekilde davranarak, aslında Fransa bir gruba daha ayrıcalıklı muamelede bulunmuş ve Ermeni toplumunun geleceğine diğer gruplarından daha fazla önem atfettiğini göstermiştir.¹¹⁷ 4 Mayıs 2011’e gelindiğinde bu kez Ermeni soykırımının kabulü ile ilgili yasanın tartışılmasının reddedilmesi ile ilgili bir yasa tasarısı, 196 olumlu oya karşı 74 olumsuz oy almış, 71 senatör ise çekimser kalmış ya da oylamaya katılmamıştır. Ancak bu oylama oldukça yüksek tepki toplamış, ilginç bir şekilde Ermeni toplumuna verilen desteğin Fransa’da sorgulanmasına neden olmuştur.¹¹⁸ 23 Ocak 2012 tarihinde ise Fransız kanun yapıcıları, Ermeni soykırımının reddini bir yıl hapis ve 45.000 euro ile cezalandırılacak bir suç haline getirmiştir. Fransız Anayasa Konseyi, Şubat 2012’de bu kararı bozmuş olsa da Türkiye-Fransa ilişkilerini yokuşa süren bu kararlar Ermeni lobisinin Fransa’daki gücü tescillenmiştir.¹¹⁹

Yargıçlar ve siyasetçiler böyle önemli ve etkileri geniş tarihsel konularda kararlar almalı mıdır? Bu kararların yıkıcı etkileri karşısında sorumluluk kime ait olacaktır? 2006 yılında Fransa’da Ermeni soykırımının reddini yasaklayan yasanın, bir tepki olarak Türk milliyetçiliğinin yükselmesine neden olduğu görülmüştür. Ermeni yazar Hrant Dink’in

cinayete kurban gitmesinin, böylesi gerilimli bir atmosferde gerçekleşmiş olması tesadüf müdür?¹²⁰ İnsan hakları aktivistleri ve lobiler, soykırımların reddini yasaklayan ve kınayan kanunların ve kararların alınmasını olumlu karşılamaktadır. Ancak tersten okunduğunda, hafıza siyasetinde devlet müdahalesini kabul etme, bir parlamentonun veya bir hükümetin bir tarihsel olayı soykırım olarak kabul etmemesine de kapı aralamaktadır. Fransa’nın soykırımı reddetmeyi yasaklaması ve reddedenleri cezalandırması, doğal olarak Türk devletinin de Ermeni soykırımının kabulünü yasaklama hakkını beraberinde getirmektedir.¹²¹ Türkiye’de Ermeni soykırımına kamusal bir referansta bulunmak, Türk ulusal kimliğini kötüleme çabası olarak görülmemekte ve Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesine göre hapisle cezalandırılabilirdi.¹²² Ancak Türk hükümeti, 2008 yılında bu maddeye yeni bir düzenleme yapmış ve maddenin ilk bendini “Türk milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini veya Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve Devletin yargı organlarını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” şeklinde değiştirmiştir.¹²³

Ermeni lobilerinin Fransa’daki faaliyetlerinin etkisini göstermesi bakımından Amerikan tarihçi Bernard Lewis’in Fransa’da başına gelenler örnek verilebilir. Ünlü Amerikan tarihçi Bernard Lewis, soykırım iddialarını Ermenilerin tarihi kendi çıkarlarına göre yontması olarak değerlendirdiği için 1990’ların başından bu yana Fransa’daki Ermeni lobileri tarafından taciz edilmektedir. Ermeni lobisinin Fransız siyasi ve hukuki makamları üzerindeki etkisi nedeniyle Bernard Lewis, 1997 yılında Ermeni soykırımını reddettiği

(115) Akgönül.

(116) Gauin, *Ending A Decade or Errors...*, s. 71.

(117) Dominik J. Schaller, “From the Editors: Judges and Politicians as Historians?,” *Journal of Genocide Research*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2007, s. 1.

(118) Gauin, *Ending A Decade or Errors...*, s. 85.

(119) Souleimanov & Ehrmann, s. 25.

(120) Schaller, s. 1.

(121) *Ibid.*, s. 2.

(122) Souleimanov, s. 21.

(123) “TCK 301 Nihayet Değişti,” *Radikal*, 1 Mayıs 2008.

gerekçesiyle bir Fransız mahkemesi tarafından mahkûm edilmiştir.¹²⁴ Davanın özüne bakıldığında Bernard Lewis “soykırım” etiketine meydan okuduğu için değil, bu etiketin hikâyesinin Ermeni tarafını anlattığını söylediği için cezalandırılmıştır.¹²⁵ Karar ne olursa olsun, Lewis gibi prestijli ve saygı duyulan bir yazarı mahkûm ettirmeyi becerebilen Ermeni lobisinin bu ‘başarısının’ ardından Fransa’da hiçbir yazar ve akademisyen Ermeni iddialarını eleştirmeye yanaşamamıştır.¹²⁶

ABD’de olduğu gibi Fransa’da da sanat dünyasından birçok başarılı Ermeni asıllı Fransız, Ermeni davasına dikkat çekmektedir. Şarkıcı Charles Aznavour, film direktörleri Henri Verneuil ve Robert Guédiguian, spiker Daniel Bilalian, futbolcular Youri Djorkaeff ve Alain Boghossian birkaç ünlü isimden biridir.¹²⁷ Fransa’da aylık dergiler *Les Nouvelles d’Arménie*, *France-Arménie*, *Azad Magazine*, haftalık dergiler *Achkar*, *La Lettre de l’UGAB* ve günlük gazeteler *Gamk* ve *Haratch* Ermeniler tarafından okunan yayınlar olmuştur. Bu yayınlar bazı ideolojik farklılıklar içerse de Fransız-Ermeniciliğini korumayı amaçlamaktadır. Bu yayın faaliyetlerinin sonuç verdiği bazı kamuoyu yoklamalarıyla onaylanmıştır. *Les Nouvelles d’Arménie* dergisi tarafından yapılan ankete göre, kamuoyunun Ermeni soykırımı ile ilgili bilgisi oldukça yüksek çıkmıştır. Ankete katılanların % 69’u “soykırım” konusunda bilgi sahibi olduğunu belirtirken bu soruya yalnızca % 31’lik kesim hayır yanıtını vermiştir. Katılımcıların % 75’i Fransız yetkililerin soykırımı resmi olarak tanınması gerektiğini düşünmekte, yüzde 14’ü ise buna karşı çıkmaktadır.¹²⁸

Fransa’da Ermeni toplumu kaydeder bir siyasi etkiye sahip iken, Türk lobisi neredeyse 1970’lere kadar oluşmamıştır ve Fransız-Ermeni toplumu Fransız-Türk toplumuna göre daha baskın lobilere sahiptir.¹²⁹ 1960’lardan 1990’lara Türkiye’den Fransa’ya genellikle kalifiye olmayan işçiler göç etmiş, bu kişiler örgütlenememiş, ayrıca Fransız vatandaşlığını alma konusunda geri plan-

da kalmıştır. ABD’de olduğu gibi Fransa’da Türk savlarını destekleyen Türk Amerikan Dernekleri Birliği ve Birleşik Krallık’ta Türk Amerikan Dernekleri Federasyonu (*Federation of Turkish American Associations in the UK-FTA UK*) gibi kuruluşlar yoktur.¹³⁰ Türk lobisini Fransa’da canlandıran faktörlerden en önemlisi, aslında Ermeni lobisinin kendisi olmuştur. Ermeni lobisi, Türk toplumunda milliyetçilik hislerinin artmasına yol açmış ve Ermeni lobisine karşı ortak hareket etme arzusunun doğmasına neden olmuştur.¹³¹ Ancak Türk lobisi, Fransa’daki Ermeni lobisiyle boy ölçüşebilecek güçte değildir.

Son yıllarda Ermeni lobisinin hem kendi içinde hem de Fransız desteğini elde etme konusunda kan kaybetmeye başladığı iddia edilmektedir. İlk olarak, 1925 yılında Ermeni gazeteci ve siyasetçi Schavarch Misakyan tarafından kurulan, 84 yıllık yayın döneminde Ermeni dilinin korunmasına ve devam ettirilmesine katkı sunan ve Fransa’daki ve dünyadaki Ermeni diasporasına sadık bir şekilde destek veren Ermeni gazetesi *Haratch*, tirajlarının düşmesi nedeniyle 31 Mayıs 2009 tarihinde kapanmıştır.¹³² İkinci olarak, Sırma Oran Martz’ın diaspora sözcülerinden Laurent Leylekyan’a açtığı davayı kazanması önemli bir dönüm noktası olmuştur. Sırma Oran, 2008 yılında Yeşiller Partisi’nden yerel seçimlerde aday olmuş, ancak Yeşiller ile ittifak yapan Sosyalist Partili Belediye Başkanı Jean Paul Bret, Sırma Oran Martz’ı kendi listesine almak için Ermeni soykırımını tanıma şartı koymuştu. Şartı kabul etmeyerek seçimlerden çekilen Oran, bu kez de *France-Arménie* dergisinde Laurent Leylekyan’ın “Soykırımı tanımayan tüm Türklerin insanlığının

(124) Sahilyol, ss. 103-104.

(125) Gauin, *Ending A Decade or Errors...*, s. 83.

(126) Sahilyol, s. 104.

(127) Akgönül.

(128) Akgönül.

(129) Sahilyol, s. 92.

(130) Gauin, *Ending A Decade or Errors...*, ss. 68-69.

(131) Metin Atmaca, “Siyaset, Laiklik ve Göç: Fransa’daki Türk ve Ermeni Toplulukları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma,” *Ermeni Araştırmaları*, Sayı: 32, 2009, s. 85.

(132) “Haratch La Fin D’une Institution,” *Radio Arménie*, <http://www.radioarmenie.com/component/content/article/124-jean-jacques-osmandjian/1199-haratch-la-fin-dune-institution.html>

utancı olduğunu, toplumdan ayıklanmaları gerektiğini” belirten hakaret dolu yazısına maruz kalmıştır. 2014 yılının başlarında Sırma Oran Martz, Leylekyan hakkında açtığı davayı kazanınca, Leylekyan temyize gitmiştir. Temyiz mahkemesi Oran’ı haklı bularak Leylekyan’ı tecilli hapis ve 4.500 Euro para cezasına çarptırmıştır.¹³³ Ermeni diasporasına gelen darbelerden biri de soykırımın varlığının reddine verilen cezanın anayasal zemininin olmadığına dair Anayasa Konseyi’nin 28 Şubat 2014 tarihinde verdiği ceza olmuştur.¹³⁴

Kamusal ve özel çıkarların, kamu politikası sürecinde meşru ve önemli bir rolü olduğu siyaset bilimciler tarafından kabul edilen bir gerçekliktir. Kuşkusuz bunun en iyi gözlemlenebileceği yer, 15.000 Komisyon ve Avrupa parlamenter yetkilisinin bir günde 20.000 lobici ile karşılaştığı Avrupa kamu diplomasisidir. Tahmini olarak 1.450 resmi çıkar grubu Avrupa düzeyinde faaliyet göstermektedir. Avrupa işleri ofislerinde 350 şirketin ve Avrupa kamu politikasında 267 hukuk ve kamu işleri şirketinin aktif olduğu bilinmektedir. Gündem belirleyici olarak lobicilik aktivitelerinin odak noktası Avrupa Komisyonu’dur. AB çıkar gruplarının yüzde 76’sının iş örgütleri ve profesyonel örgütlerden oluşmaları tahmin edilmekte, buna karşılık yüzde 20 oranında kamu çıkar grubu bulunmaktadır. Avrupa Parlamentosu’ndan (AP) alınan son verilere göre 5.039 akredite olmuş çıkar grubundan yüzde 70’i iş odaklıdır ve yüzde 20’si hükümet dışı örgütlerden oluşmaktadır.¹³⁵ Lobiciliğin kayıt altına tutulduğu ve önem verildiği böyle bir platformdan Ermeni lobisinin yararlanmaması düşünülemezdi. Ermeni lobisine verdiği destek ile bilinen Fransa da soykırımla ilgili yasa tasarılarının AB gündemine taşınmasında önemli rol oynamaktadır.

Başta AP olmak üzere AB kurumları, Ermeni lobisi tarafından sürekli etki altında bırakılmakta ve Türkiye aleyhindeki Ermeni tezlerini savunmaktadır. AP, 1987 yılında, Ermeni olaylarını “soykırım” olarak kabul etmiş-

tir. AB üyesi olan ya da olmayan birçok ülke parlamentosu da 1915 olaylarını soykırım ilan etmiştir.¹³⁶ Avrupalı parlamenterlerin Ermeni iddialarını konu ile ilgili olmayan oturumlarda bile dile getirmeye çalışması, Ermeni lobisinin başarısını göstermektedir. Parlamenterlerin Ermeni soykırımına verdikleri bu destek karşılığında bazı maddi kazanç ya da dolaylı kazanımlar elde ettikleri bilinmektedir.¹³⁷ Batı Avrupa’nın büyük kısmında, Ermeni soykırımının Türk devleti tarafından resmi kabulü, Türkiye’nin AB’ye üyeliğinin ana koşullarından biri olarak görülmektedir.¹³⁸ Ancak resmi söylem elbette daha farklıdır. AP, Avrupalı devletlerin yaptığı gibi Ermeni soykırımının tanınmasının Türkiye’nin AB’ye üyeliğinde bir gereklilik olmadığını, ancak arzu edildiğini tekrarlamıştır.¹³⁹ Nitekim 26 Eylül 2006 tarihli AP raporunda “bir yandan Türkiye’nin Ermenistan ile birlikte geçmiş ile yüzleşmesinin kaçınılmaz olduğu ve 1915 olaylarını ‘soykırım’ olarak kabul etmesi gerektiği savunulmuş, diğer taraftan tanınmanın tam üyelik için bir ön şart olmadığı” açıkça ifade edilmiştir.¹⁴⁰

Soykırımı tanıma konusunda Fransa başta olmak üzere Avrupa genelinde Ermeni lobisine açık destek verildiği bilinmektedir. Ancak Avrupa Adalet Divanı’nın (AAD) 2004 tarihli kararı ezber bozan bir nitelikte olmuştur. Fransa’dan Euro-Ermenistan isimli bir Ermeni Derneği ve Gregoire ve Suzan Krikoryan isimli iki Ermeni bireysel başvuru haklarını kullanarak 9 Ekim 2003 tarihinde AAD birinci derece mahkemesinde 1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’ye adaylık sta-

(133) Maxime Gauin, “Défaire le Négationnisme: Une Ambition Intacte,” 14 Nisan 2014. ; “Soykırım Sözcüsü Leylekyan Fransa’da Mahkûm Oldu,” *Aydınlık*, 3 Şubat 2014.

(134) Constitutional Council, Decision no. 2012-647 DC of 28 FEBRUARY 2012, Law on the punishment of denials of the existence of genocides recognised by law <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/case-law/decision/decision-no-2012-647-dc-of-28-february-2012.114637.html#hautDePage>

(135) David Coen, “Empirical and Theoretical Studies in EU Lobbying,” *Journal of European Public Policy*, Cilt: 14, Sayı: 3, 2007, ss. 334-335.

(136) Altınbaş, s. 68.

(137) Ibid., s. 136.

(138) Souleimanov, s. 16.

(139) Souleimanov & Ehrmann, s. 27.

(140) “Eurlings Admits His Report Is ‘Tough’ Yet ‘Fair’”, *Turkish Daily News*, 27 Eylül 2006.

tüsü verilmesi kararının AP'nin 18 Haziran 1987 tarihli kararına aykırı olduğu gerekçeyle dava açmıştır. Davacılar, Türkiye'ye verilen adaylık statüsünün kaldırılmasını talep etmişler ve AP, AB Konseyi ve AB Komisyonu aleyhinde suç duyurusunda bulunmuşlardır. Ancak AAD, 1987 tarihli kararın siyasi olduğunu, kararın yaptırım gücü olmadığını, AP'nin kararı değiştirebileceğini ve kararın hukuki etkisinin olmadığını belirten bir karar almış ve Ermenileri hayal kırıklığına uğratmıştır.¹⁴¹

Fransa'da Ermeni lobileri ulusal ve yerel meclislerde iddialarını kabul ettirmek adına bir hayli yol kat etmiştir. Fransa yasama organlarına göre 1915 ve sonrasında Ermeniler Türkler tarafından soykırıma uğratılmıştır. Bu artık Fransa için yasal bir tespittir. Fransa Meclisi'nin bu kararı İsviçre ve Fransa'nın etkisinde hareket eden diğer bazı ülkeleri etkilemiştir.

Fransa Ermenilerinin bundan sonraki hedefleri kanunlaşmış olan soykırım tespitini mahkemelere taşımak ve tersi yönde görüş beyan edenleri mahkûm ettirebilmektir. Böylece sadece Türkiye devleti değil, sıradan Türk vatandaşları da kuşatılmaya çalışılmaktadır. Fransa mahkemeleri bu tür davalar önlerine geldiğinde hiç şüphesiz milli meclislerinin aldığı kararları dikkate almaktadırlar. Bu noktada Türkiye'nin kullanabileceği tek argüman olarak ifade özgürlüğü kalmaktadır. Ancak Ermeniler, ifade özgürlüğünün insanlığa karşı suçların savunulmasına izin vermediğini iddia etmekte ve bunun için Yahudi Soykırımı'nı (Holokost) reddetmenin yasaklanmasını örnek göstermektedirler.

Sonuç

Ermeni diasporası için soykırım davası, tarihsel gerçekliğinin ötesinde, geçmişin acı deneyimlerinden birliktelik ve dayanışma duygusu doğurma, hayali bir vatan algısına katı inançla bağlanma ve bu doğrultuda siyasi bir mücadele alanı yaratma anlamına gelmektedir.

Soykırıma körü körüne bağlanan diaspora için bu mesele bir inanç ve varoluş meselesi halini almıştır. 1915 tehciri sırasında yaşananları tarihsel hafızalarına kazıyan Ermeniler, uluslararası alanda soykırımın kabul edilmesini bir ölüm kalım meselesi olarak görmektedir. Bu bağlamda kendi aralarındaki siyasi, ideolojik ve kültürel ayrışmaları arka plana atarak tüm enerjilerini ve gayretlerini soykırım iddialarının tescillenmesine adayın diasporadaki her bir Ermeni, dış dünyayı kendi savları ve çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışan profesyonel bir lobi şirketi gibi faaliyet göstermektedir. Ermeni diasporası ve lobisi, yüz yılı aşkın bir süredir biriktirdiği tecrübe sayesinde, diğer diaspora örgütlerinin hata ve başarılarından da öğrenilmiş dersler çıkarmakta ve en etkili lobi strateji ve araçlarının kullanılmasına özen göstermektedir.

Ermeni diasporaları için soykırım ve Ermeni Sorunu tartışmaları tarihsel bir olaydan ziyade yaşayan bir sorundur. Başka bir deyişle, Ermeni Sorunu bugünün Ermenisinin kimliğini ve davranışlarını doğrudan etkilemekte ve şekillendirmektedir. Oysaki benzeri bir hal Türk tarafı için söz konusu değildir. Günümüz Türkiye'si ve özellikle diaspora Türkleri geçmiş ile bağlarını ciddi oranda zayıflatmış ve Ermeni meselesine bugünün değil de geçmişin bir sorunu olarak bakmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak Ermenilerin Ermeni Sorunu ile ilişkisinde genelde farkında olmadan bir endüstrileşme de yaşanmıştır. En güçlü, bazen tek milli dava olarak soykırım iddiaları manevi hazzın yanında maddi getirilere ve siyasi kazançlara da neden olmuştur. Ermeni Kilisesi'nin varlığını koruması, soykırım sanat ve edebiyatı, soykırım üzerinden devşirilen taraftarlar ve kazançlar soykırım iddialarını çoğu zaman bilinçli bir siyasi duruşun ötesine taşımış ve kişisel veya grupsal kar beklentisi ile oluşan bir tür refleks çevirmiştir.

(141) Kamuran Reçber, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üye Adaylığı'nın Topluluklar Yargısı Açısından Geçerliliği," Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2005, ss. 195-211.

Ermeni lobisinin en etkili olduğu ülkeler ise ABD ve kıta Avrupası'nda Fransa'dır. Lobinin faaliyetlerinin bu iki ülkede yaygınlık ve başarı kazanması tesadüf değildir. Bu nedenle bu çalışmada bu iki ülke üzerinde yoğunlaşmıştır.

Her iki ülkedeki toplumsal yapı ve siyasi sistemi başarılı bir şekilde okuyan Ermeni lobisi, buna uygun yöntemler geliştirme konusunda gayret sarf etmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere genel olarak bir lobi faaliyetinin başarılı olmasında üç etken önemli rol oynamaktadır. Bunlardan ilki, lobi yapılan ülkedeki siyasi sistemin yapısıdır. Örneğin seçimlerin bizzat finanse edildiği ABD siyasi sistemi zengin aktörlerin etkisine daha açıktır. İkinci olarak, rakip savunucuların olmadığı ya da görece olarak daha güçsüz olduğu alanlarda yürütülen lobi faaliyetleri daha başarılı olmaktadır. Üçüncü olarak, profesyonel bir lobici bulmak ya da geçici bir koalisyona katılmak, lobi faaliyetlerinin bizzat yürütülmesinden daha az etki doğurmaktadır. Ermeni lobisine bu üç açıdan bakıldığında Fransa ve ABD'de yürütülen faaliyetlerde siyasi aktörlerin kimi zaman maddi kaynaklarla kimi zaman da oy kartı kullanılarak kolaylıkla etkilendiği görülmektedir. Özellikle bireysel finansmanın önemli olduğu yerel seçimler esnasında bu etki daha da artmaktadır. Soykırım meselesi ya da Dağlık Karabağ meselesi göz önüne alındığında Ermeni lobisi karşısında rakip lobilerin olduğu, ancak etkilerinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu iki konuda meydanın Ermenilere kalmış olduğunu söylemek yanıltıcı olmaz. Son olarak, Ermeniler lobi şirketlerine bağlı olmaksızın kendileri bizzat bu faaliyetleri yürütmekte ve bu da başarı oranlarını artırmaktadır.

Ermeni lobisinin ABD'de etkileme kapasitesinin yüksek olmasının bazı temel nedenleri vardır. İlk olarak, ABD'nin stratejik çıkarları ile uyum içinde hareket eden Ermeni lobisi, reelpolitik ve Amerikan siyasi çıkarlarının lobinin amaçları ile ters düştüğü durumlarda bile sabırlı davranmış ve davasından geri adım atmamıştır. İkinci olarak, Ermeni diasporasının Amerikan toplumuna

entegrasyonda başarılı olması lobi faaliyetlerinin etkinliği üzerinde de önemli rol oynamıştır. Ermeni misyoner okullarının ABD'deki etkinliği ve bağış kampanyaları Amerikan ve Ermeni toplumu arasında birleştirici olmuş, Amerikan toplumunun Ermeni iddialarını meşru ve kabul edilebilir görmesini sağlamıştır. Bunda Ermeni toplumunun Batı din ve kültürünün bir parçası olmasının rolü azımsanamaz. Üçüncü olarak, Ermeni lobisinin faaliyetleri ABD siyasi sisteminin cevap verebileceği biçimde ve sistemle örtüşen şekilde devam etmektedir. Kongre üyelerinin yüz yüze görüşmelerle etkilenmeye çalışılması, Ermeni nüfusunun özellikle belirli seçim bölgelerinde yoğunlaşması, Ermenilerin seçim kampanyalarında bizzat yer alması ve iş dünyasında önemli yerlere gelen Ermenilerin siyasi figürlere maddi destek vermesi ABD siyasi sisteminin gerekliliklerinin başarılı bir şekilde okunduğunu göstermektedir. Ermeni lobisinin yerel düzeyde, eyalet yöneticilerini kendi içinden çıkarması ve soykırım iddialarının önce eyaletlerde tanınıp sonra ulusal hükümet tarafından tanınmasını umarak aşama aşama ama emin adımlarla ilerlemesi de bu doğru okumanın bir ürünüdür.

ABD'de olduğu gibi Fransa'da da önemli bölgelerde yoğunlaşmış ve iyi organize olmuş çok sayıda Ermeni grup bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar, Ermeni lobisinin avantajının "birlikten güç doğar" mantığıyla belirli bölgelerde yoğunlaşmasının lobi faaliyetlerinin başarısı üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir. Fransa'nın tarihsel olarak Ermenilerle bağı Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ermenilerin hamiliğini üstlenmiş olmasından ileri gelmektedir. Her ne kadar Fransa, Ermenileri kendi çıkarları için kullanmış olsa da her iki taraf da birbirleri ile alışverişlerinde kazan-kazan mantığıyla hareket etmektedir. Fransa'da Ermenilere verilen destek üç katmandan oluşmaktadır: Fransa'da yaşayan Ermenilerin soykırımın tanınması konusunda yürüttüğü faaliyetler, Fransa hükümetinin Türkiye karşıtı politikaları ve Ermeni davasına sempati duyan Fransızların Ermeni lobisini destekleyen fa-

aliyetleri. Fransa'da da aynı ABD'de olduğu gibi Ermeni lobisi yerel seçimlerde aktif bir rol oynamakta, siyasilere hem seçmen desteği hem de mali destek verdiği için Ermeni talep ve isteklerinin sisteme yansıtılması da kaçınılmaz olmaktadır. Ermeni lobisi, Washington'da olduğu gibi Paris'te de soykırımın kabulünün hatta reddinin reddedilmesinin karar tasarısı olarak geçmesi için ulusal meclislere oynamaktadır. Hem ABD'de hem de Fransa'da Ermeni lobisi basılı ya da görsel yayın organlarını propaganda faaliyetleri için etkili bir şekilde kullanmakta, hatta toplumun önde gelen düşünür, sanatçı ve siyasilere davalarına destek bulmaktadır. Fransa, soykırım tasarılarının AB gündeminde yer almasını sağlaması ve Türkiye'nin üyelığının soykırım iddialarının kabulüne bağlanması konusunda da kilit rol oynamaktadır.

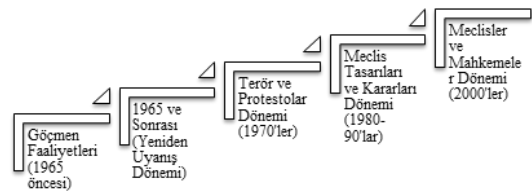
Türk ve Azeri lobisine kıyasla daha örgütlü ve sistematik biçimde hareket eden Ermeni lobisinin faaliyetlerinin ve amaçlarının arka planını anlamak, lobinin faaliyetlerinin modellenmesi yoluyla diğer grupların da yoluna ışık tutabilir. Örneğin Türk devletinin ABD'deki lobi çalışmalarını büyük paralar ödeyerek lobi şirketleriyle yürütmüş olması büyük bir handikaptır. ABD'de Türk Amerikan Dernekleri Birliği gibi Türkiye lehine propaganda yapan kuruluşlar bulunmaktadır, ancak Fransa'ya bakıldığında Türk lobisinin daha da zayıf olduğu görülmektedir. Her iki ülkede de Türk lobisi, Ermeni lobisi faaliyetlerine karşı reaktif bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ermeni lobisinin tezlerine karşı sonradan bir ihtiyaç nedeniyle ortaya çıkan Türk lobisi, Ermeni lobileri karşısında daha az örgütlü, Türk tarafının tezleri konusunda daha az bilgili, bunları etkili iletişim kanalları ile duyurmaktan uzak ve zayıftır. Türk tarafının hem toplumsal hem de siyasi zeminde meseleye Ermeni lobisi kadar önem vermemiş olması da Türk lobisinin zaaflarından birini oluşturmaktadır. Türkiye ile birlikte hareket eden Azeri lobisi son yıllarda sahip olduğu enerji şirketleri üzerinden lobicilik aktivitelerine hız kazandırmıştır. Türkiye'nin bir dönem destekçisi olan Yahudi lobisinin

gücü ve etkinliği büyük önem arz etse de Ermenilerle aynı davaya baş koyan Yunan ve Rum lobileriyle motivasyon ve süreklilik açısından boy ölçüşebilecek durumda değildir. Kaldı ki Türkiye ile İsrail arasında bozulan ilişkiler son yıllarda Yahudi lobisinin etkisini olumsuz istikamette değiştirmiştir. Hatta bir kısım Musevi etik açıdan da Ermenilere destek vermeleri gerektiğini savunmaya başlamışlardır.

Mahkemeler Dönemi

Son olarak ABD ve Fransa'daki Ermeni lobileri başta olmak üzere Ermeni diaspora kuruluşları 2000'li yıllarda strateji değiştirmişlerdir. Buna göre Ermeni soykırım iddiaları yerel ve ulusal meclislerde ve mahkemelerde kabul ettirmeye çalışılmıştır. İddialar bir kez yasalastırıldıktan sonra ise gündelik hayatta soykırım iddialarını reddedenlerin 'inkârcı' olarak etiketlenmesi ve hatta cezalandırılması hedeflenmektedir. Böylece Ermeniler, kendi savlarını o devletlerin kanunları haline getirmekle kalmamakta, aynı zaman da Türkler de dâhil herkesi kendi görüşlerini kabule zorlamaktadırlar. Bunun sonucunda sıradan Türkler dahi söz konusu ülkelerde kendi geçmişlerini karalamak zorunda kalacaklardır. İşin kötü yanı söz konusu kanunlar fikir hayatında dahi geçerli olacak, böylece herkes 1915 olaylarını 'Ermeni soykırımı' olarak kabule zorlanacak, kitap ve makaleler dahi bu iddiayı veri kabul etmek durumunda kalacaktır. Bu bağlamda Ermeni lobilerinin stratejilerini kronolojik olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

Göçmenler (1965 öncesi), Uyanış Dönemi (1965 sonrası), Terör ve Protestolar Dönemi (1970'ler), Meclis Tasarıları ve Kararları Dönemi (1980-90'lar), Meclisler ve Mahkemeler Dönemi (2000'ler).

Bundan sonraki süreçte Ermeni lobileri iddialarını basın, siyaset ve yasama organları üzerinde hakikatmiş gibi kabul ettirme çabalarına devam edeceklerdir. Ayrıca kültür, sanat ve eğitim alanındaki kampanyalar da artarak sürecektir. Hedef başta ABD, İngiltere, Rusya, Fransa gibi büyük devletlerde soykırım iddialarını kanunlaştırmaktır. Bunun üzerinden diğer devletleri de aynı savları

kabul etmeye mecbur bırakmak arzulanmaktadır. Derinlemesine ilerleyebilmek içinse mahkemeler üzerinden iddiaların reddi imkânsız hale getirilmektedir. Uluslararası örgütler alanında ise soykırım iddialarının BM Genel Kurulu'nda oylatılması en büyük başarı olacaktır. Bunların devamı ise 1915 olayları nedeniyle Türkiye'nin ulusal mahkemelerde ve uluslararası bir kurumda yargılanmasıdır.

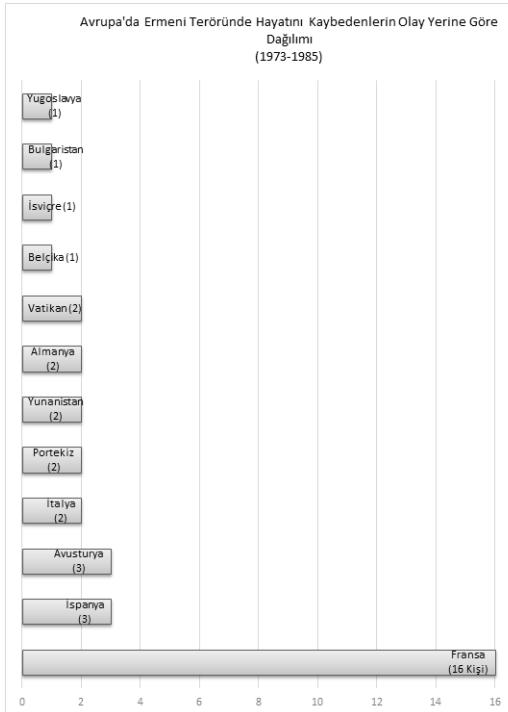
Ekler

ABD'de Ermeni Terörü 1973-1984

TARİH	OLAY	OLAY YERİ	SALDIRI ŞEKLİ	SONUÇ / HASAR	SORUMLU
23 Ocak 1973		Santa Barbara, CA	Cinayet	Başkonsolos Mehmet Baydar ve Bahadır Demir öldürüldü	Gourgen Migirdi. Yanıkyan
2 Temmuz 1973	Jüri Yanıkyan'ı suçlu buldu ve her bir cinayet için müebbet hapis verdi				
26 Ekim 1973	Türk Enformasyon Ofisi'ne saldırı	New York	Bombalı saldırı girişimi	Hasar	'Yanıkyan Komandoları'
4 Ekim 1977	Prof. Dr. Stanford Shaw'ın evine saldırı	California	Kundaklama, tehdit ve saldırı	Hasar	28 Ermeni Grubu
11 Ağustos 1980	BM Türk Evi'ne bombalı saldırı	New York	Baskın, saldırı girişimi	Hasar	Bir grup Ermeni
12 Ekim 1980	BM Türk Evi'ne saldırı	New York		Yoldan geçen 4 kişi yaralandı; Hasar	
3 Şubat 1981	İsviçre Konsolosluk'u'na bombalı saldırı girişimi	Los Angeles, CA	Bombalı saldırı girişimi		
3 Haziran 1981	Türk Folklor Ekibine tehdit	San Francisco, CA	Tehdit		
26 Haziran 1981	Swiss Banking Corp. önünde bomba patladı	Los Angeles, CA	Bombalı saldırı		Haziran Örgütünün Dokuzuncusu
20 Ağustos 1981	Swiss Precision Inst. önünde patlama		Bombalı saldırı		Haziran Örgütünün Dokuzuncusu
20 Kasım 1981	Türk Konsolosluk'u'na saldırı	Beverly Hills, LA	Bombalı saldırı	Binada ağır hasar	JCAG
28 Ocak 1982	Los Angeles Konsolosu Kemal Arıkan'a saldırı	Los Angeles	Cinayet-Suikast	Arıkan şehit oldu	Hampig Sasunyan
Mart 1982	Fahri Konsolos Orhan Gündüz'ün ofisine bombalı saldırı ve tehdit	Boston	Bombalı saldırı ve tehdit		
5 Mayıs 1982	Fahri Konsolos Orhan Gündüz'e silahlı saldırı	Somerville, Boston	Silahlı saldırı, Cinayet-Suikast	Gündüz şehit oldu	
18 Mayıs 1982	Fahri Başkonsolos Nash Karahan'ın ofisine saldırı	Tampa, Florida	Saldırı ve tehdit	Hasar	
31 Mayıs 1982	Kanada Havayolları'na saldırı	Los Angeles Uluslararası Havaalanı	Bombalı saldırı girişimi		3 Ermeni tutuklandı
Haziran 1982	Arıkan'ın katili Sasunyan suçlu bulundu.				
21 Ekim 1982	5 JCAG üyesi terörist FBI'ca tutuklandı. Hedefleri yeni bir cinayetti				
21 Ocak 1983	Suudi Arabistan ofislerine motosikletten bomba atıldı	Anaheim, CA	Bombalı saldırı ve tehdit		ASALA
29 Mart 1984	LA Olimpiyatları'na katılacak olan Türk atletler ölümle tehdit edildi	Los Angeles	Tehdit		ASALA
23 Haziran 1983	LA Olimpiyatlarına katılacak bazı ülke sporcuları ölümle tehdit edildi	Los Angeles	Tehdit		ASALA
31 Aralık 1984	Ermeni Kökenli California Valisi Dökmeciyan katil Yanıkyan'ı affetti.	California			

ABD Ermenilerinin Eyaletlere Nesil Olarak Dağılımı¹⁴²

Nesil	Tüm ABD Ermenileri	California	Massach.	Michigan	New Jersey	New York
1. Nesil	% 27,5	% 34,7	% 3,5	% 1,8	% 6,8	% 12,8
2. Nesil	% 17,7	% 15,3	% 31,6	% 23,7	% 18,6	% 21,4
3. Nesil	% 31,6	% 28,8	% 43,9	% 48,2	% 35,6	% 32,5
Diğer	% 23,2	% 21,2	% 21,1	% 26,3	% 39	% 33,3

Doğum Yerlerine Göre ABD Ermenilerinin Dağılımı¹⁴³

Doğum Yeri	Yüzdesi
ABD	% 43
Ermenistan	% 27,5
Lübnan	% 10,4
İran	% 8,6
Türkiye	% 1,5
Suriye	% 1
Fransa	% 1

Bibliyografya

Dokümanlar

Armenian Terrorism, Its Supporters, the Narcotic Connection, the Distortion of History, Symposium on International Terrorism, 17-18 April 1984, Rectorate Conference Hall, Ankara University, Ankara, Turkey; organized by Ankara University, Ankara, Turkey: Press, Information, and Public Relations Office, Ankara University, 1984.

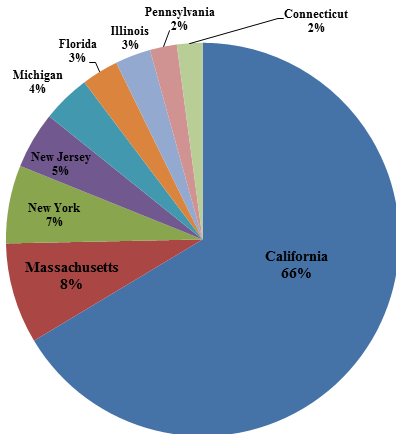
Constitutional Council, Decision no. 2012-647 DC of 28 FEBRUARY 2012, Law on the Punishment of Denials of the Existence of Genocides Recognised by Law <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/case-law/decision/decision-no-2012-647-dc-of-28-february-2012.114637.html#hautDePage>> (Erişim Tarihi: 13.09.2014).

United Nations, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Adopted by the General Assembly of the United Nations on 9 December 1948. No. 1021. <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2078/volume-78-I-1021-English.pdf>> (Erişim Tarihi: 13.09.2014).

(142) Rakamların derlendiği kaynak: 2007 Armenian-American Diaspora Survey: February 2005 Supplement to the Current Population Survey (CPS), US Census Bureau.

(143) Rakamların derlendiği kaynak: 2007 Armenian-American Diaspora Survey: February 2005 Supplement to the Current Population Survey (CPS), US Census Bureau.

ABD Ermenilerinin Bölgesel Dağılımı
Kaynak: 2005, American Community Survey, US Census Bureau

Statement of President Barack Obama on Armenian Remembrance Day, The White House Office of the Press Secretary, 29 Nisan 2009.

Kıtaplar

ARI, Tayyar, *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerinin ABD'nin Dış Politikasına Etkileri*, (İstanbul: Alfa, 1997).

BAKALIAN, Anny, *Armenian Americans, From Being to Feeling Armenian*, (New Brunswick, NJ: 1993).

FEIGL, Erich, *A Myth of Terror, Armenian Extremism and Its Causes and Its Historical Context*, (Freilassing: Edition Zeitgeschichte, 1986).

LÜTEM, Ömer E., *Armenian Terror*, (Ankara: Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, 2007).

KANTARCI, Şenol, *Amerika Birleşik Devletlerinde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*, (İstanbul: Aktüel, 2004).

KASIM, Kamer & Sedat Laçiner, *The Armenian Diaspora, in France, the United Kingdom, Germany and Australia*, (London and Ankara: TEIMK, 2003).

LAÇİNER, Sedat, *Türkler ve Ermeniler Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması*, (Ankara: USAK, 2005).

LAÇİNER, Sedat, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, (Ankara: USAK, 2008).

LAÇİNER, Sedat, *Hangi Ermeni Sorunu*, (Ankara: USAK Yayınları, 2009).

LAÇİNER, Sedat, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, (Ankara: USAK Yayınları, 2013, 2. Baskı).

Makaleler ve Kitap İçi Bölümler

AKGÖNÜL, Samim, "The Armenian Community of France and Turkey: Propaganda and Lobbyism," içinde Kamer Kasım & Sedat Laçiner (ed.), *The Armenian Diaspora*, (London and Ankara: TEIMK, 2003), ss. 3-22.

ALTINBAŞ, Deniz, "Avrupa Birliği Kurumlarında 'Ermeni Meselesi,'" *Ermeni Araştırmaları*, Sayı: 39, 2011, ss. 67-141.

ASLAN, Seyfettin, "Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobcilik," *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, 2009, ss. 113-121.

ATMACA, Metin, "Siyaset, Laiklik ve Göç: Fransa'daki Türk ve Ermeni Toplulukları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma," *Ermeni Araştırmaları*, Sayı: 32, 2009, ss. 73-86.

BASER, Bahar & Ashok Swain, "Diaspora Design versus Homeland Realities: Case Study of Armenian Diaspora," *Caucasian Review of International Affairs*, Cilt: 3, Sayı: 1, Kış 2009, ss. 45-62.

BİNARK, İsmet, "Ermeni Meselesi ve Asılsız Soykırım İddiaları," içinde Samiha Ayverdi, *Türkiye'nin Ermeni Meselesi*, (İstanbul: Kubbealtı, 2007), ss. IX-LXI.

COEN, David, "Empirical and Theoretical Studies in EU Lobbying," *Journal of European Public Policy*, Cilt: 14, Sayı: 3, 2007, ss. 333-345.

COHAN, Sara, "A Brief History of the Armenian Genocide," *Social Education*, Cilt: 69, Sayı: 6, 2005, ss. 333-337.

DIXON, Jennifer M., "Defending the Nation? Maintaining Turkey's Narrative of the Armenian Genocide," *South European Society and Politics*, Cilt: 15, Sayı: 3, 2010, ss. 467-485.

EMİN, Gevorg, 'We', içinde Gerard Papasian (ed.), *Sojourn at Ararat. Poems of Armenia*, (Los Angeles: 1987).

GAUİN, Maxime, "Ending A Decade or Errors (2001-2011)? Past, Present and Prospects of the Franco-Turkish Relations," *USAK Yearbook of International Politics and Law*, Cilt: 5, 2012, ss. 61-97.

GÖRGÜLÜ, Aybars, "The Dispute over Nagorno-Karabakh: A Protracted Conflict," *Review of Armenian Studies*, Sayı: 25, 2012, ss. 47-66.

İYİKAN, Necati, "Soykırım İddiası Konusunda Türk Dış Politikası İçin Bir Öneri," *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2011, Sayı: 29, ss. 1-22.

KING, David & Miles Pomper, "The U.S. Congress and the Contingent Influence of Diaspora Lobbies: Lessons from U.S. Policy Toward Armenia and Azerbaijan," *Journal of Armenian Studies*, VIII, 1, Yaz 2004.

KOINOVA, Maria, "Diasporas and Secessionist Conflicts: The Mobilization of the Armenian, Albanian and Chechen Diasporas," *Ethnic and Racial Studies*, Cilt: 34, Sayı: 2, 2011, ss. 333-356.

LAÇİNER, Sedat & İhsan Bal, "İngiltere Ermenileri, Lobcilik ve Ermeni Sorunu," *Ermeni Araştırmaları*, Sonbahar 2002, Cilt: 2, Sayı: 7, ss. 71-124.

MAHONEY, Christine, "Lobbying Success in the United States and the European Union," *Journal of Public Policy*, Cilt: 27, Sayı: 1, Mayıs 2007, ss. 35-56.

MANASERYAN, Tatoul, "Diaspora The Competitive Advantage for Armenia," *Armenian International Policy Research Group*, Working Paper No. 04/14, Ocak 2004, ss. 1-22.

NEWHOUSE, John, "Diplomacy, Inc. The Influence of Lobbies on U.S. Foreign Policy," *Foreign Affairs*, Cilt: 88, Sayı: 3, Mayıs/Haziran 2009, ss. 73-92.

PAUL, Rachel Anderson, "Grassroots Mobilization and Diaspora Politics: Armenian Interest Groups and the Role of Collective Memory," *Nationalism and Ethnic Politics*, Cilt: 6, Sayı: 1, 2000, ss. 24-47.

REÇBER, Kamuran, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üye Adaylığı'nın Topluluklar Yargısı Açısından

Geçerliliği,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2005, ss. 195- 211.

RIEFF, David, “Case Study in Ethnic Strife,” *Foreign Affairs*, Cilt: 76, Sayı: 2, Mart-Nisan 1997, ss. 118-132.

RUMMEL, Rudolph J., “Power, Genocide and Mass Murder,” *Journal of Peace Research*, Cilt: 31, Sayı: 1, Şubat 1994, ss. 1-10.

SAHİLYOL, Kaan, “Turkish Image and Anti-Turkish Lobbies in Europe,” *Marmara Journal of European Studies*, Cilt: 16, Sayı: 1-2, 2008, ss. 91-106.

SCHAHGALDIAN, Nikola, *Political Integration of an Immigrant Community into a Composite Society: The Armenians in Lebanon: 1920-1974*, yayınlanmamış doktora tezi, Columbia University, 1979.

SCHALLER, Dominik J., “From the Editors: Judges and Politicians as Historians?” *Journal of Genocide Research*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2007, ss. 1-4.

SCHALLER, Dominik J. & Jürgen Zimmerer, “Late Ottoman Genocides: The Dissolution of the Ottoman Empire and Young Turkish Population and Extermination Policies-Introduction,” *Journal of Genocide Research*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2008, ss. 7-14.

SMITH, Roger W. et al., “Professional Ethics and the Denial of Armenian Genocide,” *Holocaust and Genocide Studies*, Cilt: 9, Sayı: 2, İlkbahar 1995, ss. 1-22.

SOULEIMANOV, Emil, “Armenian Genocide as an International Political Phenomenon,” *The New Presence*, Sayı: 4, Güz 2010, ss. 16-24.

SOULEIMANOV, Emil & Maya Ehrmann, “The Issue of the Recognition of the Armenian Genocide as A Political Phenomenon,” *Middle East Review of International Affairs*, Cilt: 18, Sayı: 1, Bahar 2014, ss. 25-37.

TÜRKMEN, Füsün, “Turkish-American Relations: A Challenging Transition,” *Turkish Studies*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2009, ss. 109-129.

İnternet Kaynakları

AKGÖNÜL, Samim, “The Armenian Community of France and Turkey: Propaganda and Lobbyism,” *Review of Armenian Studies*, Cilt: 1, Sayı: 3, 2003. <<http://www.eraren.org/index.php?Page=Der giIcerik&IcerikNo=111&Lisan=en>> (Erişim Tarihi: 28.09.2014).

Armenian National Committee of America, About the Anca, <<http://www.anca.org/ancaprofile.php>> (Erişim Tarihi: 17.09.2014).

Armenian Assembly of America, About Us, <<http://www.aaainc.org/index.php?id=2>> (Erişim Tarihi: 17.09.2014).

“Eurlings Admits His Report Is ‘Tough’ Yet ‘Fair’”, *Turkish Daily News*, 27 Eylül 2006.

FEİN, Bruce, “Armenian Crime Amnesia?” *The Washington Times*, 16 Ekim 2007.

“Haratch La Fin D’une Institution,” *Radio Arménie*, <<http://www.radioarmenie.com/component/content/article/124-jean-jacques-osmandjian/1199-haratch-la-fin-dune-institution.html>> (Erişim Tarihi: 15.09.2014).

GAUÏN, Maxime, “Défaire le Négationnisme: Une Ambition Intacte,” 14 Nisan 2014. <<http://www.turquie-news.com/rubriques/editos-tribune-libre/21315-laurent-leylekian-capitule-en.html>> (Erişim Tarihi: 28.09.2014).

GOSHGARIAN, Rachel, “Breaking the Stalemate: Turkish-Armenian Relations in the 21st Century,” <http://esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_46.pdf> (Erişim Tarihi: 24.09.2014).

KALEAĞASI, Bahadır, “Lobicilik Nedir, Ne Değildir?” *Radikal*, 28 Ekim 2006.

“Soykırım Sözcüsü Leylekyan Fransa’da Mahkûm Oldu,” *Aydınlık*, 3 Şubat 2014.

SANJIAN, Ara, “Armenia and Genocide The Growing Engagement of Azerbaijan,” *The Armenian Weekly*, 26 Nisan 2008, ss. 28-33.

“TCK 301 Nihayet Değişti,” *Radikal*, 1 Mayıs 2008.

2007 *Armenian-American Diaspora Survey: February 2005 Supplement to the Current Population Survey (CPS)*, US Census Bureau.